

תמונת המקרו של כלכלת ישראל ועמידות המשק בפני זעזועים

המנהל האקדמי של הפורום: דוד ברוזט
ראש הצוות: ליאו לייזרמן

פורום קיסריה ה־15, יוני 2007
מושב הקיץ

עריכת לשון: לילי פאהום
עיצוב הסדרה והעטיפה: שוקי הרשקוביץ
סדר והדפסה: ארט פלוס, ירושלים

מסת"ב 1-044-519-965-978 ISBN

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

להזמנת ספרים ומחקרי מדיניות בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה:
טלפון: 02-5300800; 1-800-20-2222; פקס: 02-5300867
דוא"ל: orders@idi.org.il
אתר האינטרנט: www.idi.org.il
המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת"ד 4482, ירושלים 91044

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה, תשס"ח
Copyright by The Israel Democracy Institute
Printed in Israel 2008

כל חוברות פורום קיסריה, מחקרי המדיניות, פרק נבחר מכל ספר והתקציר בערבית של חוברת זו ניתנים להורדה חינם מאתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הדברים המתפרסמים בחוברת זו אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הצוות המכין

ראש הצוות
ליאו ליידרמן

חברי הצוות
גיל בפמן
שרון גמבשו
ורד דר
מישל סטרבצ'ינסקי
נירה שמיר

סייעו בעבודת הצוות

ויקטור בהר
יוסי גבון

עוזרי מחקר
עירית מוצרפי
תומר קריאף
אמנון שרייבר

הפורום בחסות:

דיו האפס
רואי חשבון

יגאל ארנון ושות'
משרד עורכי דין

LUZZATTO & LUZZATTO
A Member of
The Luzzatto Group

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי, לא מפלגתי, הממוקם בתפר שבין האקדמיה לפוליטיקה. המכון עוסק בתכנון מדיניות ובעיצוב רפורמות בממשל, במנהל הציבורי ובמוסדות הדמוקרטיה.

בתכניותיו ובמפעליו המכון חותר לחזק את מוסדות הדמוקרטיה המתהווה בישראל ולגבש את ערכיה. בהמשך לעבודת מחקר מעמיקה הוא מגיש המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של משטר דמוקרטי יציב, המותאם למבנה, לערכים ולנורמות של החברה הישראלית. המכון שואף לקדם בישראל שיח ציבורי בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות, לשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולקהל הרחב, לספק מידע ולהציג מחקר משווה.

החוקרים במכון הישראלי לדמוקרטיה הם אנשי אקדמיה, והם מובילים פרויקטים במגוון תחומים של החברה והמשטר בישראל. מחלקת ההוצאה לאור של המכון מפיקה, משווקת ומפיצה את פירות עבודתם בכמה סדרות: ספרים (הספרייה לדמוקרטיה), מחקרי מדיניות, פורום קיסריה, כתבי עת ודברי ימי עיון.

תוכן העניינים

7	רשימת התרשימים והלוחות
9	פתח דבר
11	תקציר
חלק ראשון תמונת המקרו של כלכלת ישראל ועמידות המשק בפני זעזועים	
17	א. מצב המשק ותחזית מקרו-כלכלית לשנים 2008-2012
	ב. שיפור בעמידות המשק בפני זעזועים:
30	עדויות מהשווקים הפיננסיים
	ג. תרחישים מקרו-כלכליים לשנים 2008-2012
37	ועמידות המשק בפני זעזועים
44	ד. אינפלציה והמדיניות המוניטרית
48	נספח: אינדיקטורים עיקריים בתרחישים השונים
53	חלק שני סיכום דברי הכינוס
חלק שלישי נאומי ראש הממשלה ונגיד בנק ישראל	
65	נאום ראש הממשלה, מר אהוד אולמרט
70	נאום נגיד בנק ישראל, פרופ' סטנלי פישר
75	המשתתפים בפורום קיסריה ה־15, מושב הקיץ
79	פרסומי המכון הישראלי לדמוקרטיה בנושא כלכלה
iii	Abstract

רשימת התרשימים והלוחות

	תרשימים
17	1 תרשים למשק הישראלי מקום מכובד בהשוואה בין-לאומית של הצמיחה הממוצעת בשנים 2004-2007
18	2 תרשים שיעור האבטלה מוסיף לרדת
18	3 תרשים עודף גדול בחשבון השוטף של מאזן התשלומים
19	4 תרשים עלייה בהשקעות הזרות בישראל
20	5 תרשים נמשכת הירידה ביחס החוב הציבורי לתוצר
21	6 תרשים התשואה הראלית לפדיון על איגרות חוב ממשלתיות צמודות מדד
21	7 תרשים היחס חוב-תוצר בישראל עדיין גבוה מאוד יחסית למדינות שיש להן דירוג אשראי דומה
27	8 תרשים התחזקות השקל ביחס לדולר הושפעה מהיחלשות הדולר בעולם
27	9 תרשים השקל לא לבד: שינוי במטבעות מול הדולר מתחילת השנה עד 27.5.2007
28	10 תרשים מדד לשער החליפין הראלי על פי שותפות סחר, ינואר 1995 – מאי 2007
29	11 תרשים עלות העבודה ליחידת תוצר במגזר העסקי
31	12 תרשים ביצועי שוק המניות הישראלי מתואמים עם הביצועים של השווקים המתעוררים
31	13 תרשים תגובת מדד מחירי המניות (במונחים דולריים) באפיזודה 1 (מ-8 במאי 2006)
32	14 תרשים תגובת מדד מחירי המניות (במונחים דולריים) באפיזודה 2 (מ-26 בפברואר 2007)
32	15 תרשים תגובת מדד מחירי המניות בקרב שווקים מתעוררים (במונחים דולריים) באפיזודה 1 (מ-8 במאי 2006)
33	16 תרשים תגובת מדד מחירי המניות בקרב השווקים המתעוררים (במונחים דולריים) באפיזודה 2 (מ-26 בפברואר 2007)
34	17 תרשים תגובת שערי החליפין לעומת הדולר באפיזודה 1 (מ-8 במאי 2006)

34	תרשים 18	תגובת שערי החליפין לעומת הדולר באפיזודה 2 (מ-26 בפברואר 2007)
35	תרשים 19	תגובת שערי החליפין לעומת הדולר באפיזודה 1 (מ-8 במאי 2006)
35	תרשים 20	תגובת שערי החליפין לעומת הדולר באפיזודה 2 (מ-26 בפברואר 2007)
36	תרשים 21	יש מתאם בין שיעור הפיחות במטבע המקומי (בעקבות זעזוע חיצוני) לבין המצב של מאזן התשלומים
43	תרשים 22	היחס חוב-תוצר בתרחישים השונים
44	תרשים 23	תנודתיות באינפלציה ואמינות היעד (לפי הציפיות משוק ההון)
46	תרשים 24	שיעור האינפלציה והיעד בהגדרות שונות של אינפלציה

לוחות

23	לוח 1	תחזית צמיחה גלובלית, 2007-2008
25	לוח 2	תרחיש בסיסי: אינדיקטורים עיקריים לשנים 2004-2006 ותחזית לשנים 2007-2012
26	לוח 3	שיעורי הפיחות של השקל
38	לוח 4	קצב צמיחת הסחר העולמי
40	לוח 5	השינויים בתרחיש ההרעה הביטחונית ביחס לתרחיש הבסיסי
41	לוח 6	סיכום התרחישים
42	לוח 7	שינויים ביחס לתרחיש הבסיסי
48	לוח נ-א	תרחיש האטה עולמית
49	לוח נ-ב	תרחיש האטה ביטחונית
50	לוח נ-ג	תרחיש האטה עולמית והרעה ביטחונית
51	לוח נ-ד	תרחיש מדיניות פסקלית מרחיבה

פתח דבר

השנה החולפת לא הייתה שנה קלה בישראל, מבית ומחוץ. פורום קיסריה 2007 נפגש זו הפעם ה-15, שנה לאחר מלחמת לבנון השנייה, שהייתה החוויה המרכזית שהשפיעה על חיינו בחודשים שקדמו לכינוס. לא בכדי התכנס הפורום בחיפה – לאות הזדהות עם העיר ועם אזור הצפון כולו, שעמדו באש כבדה בקיץ 2006. עמידה זו הבליטה את התופעה של העורף כחזית. ואכן, התכנים שהובאו לדיוני הפורום וכן חוברות ההמלצות – ניירות העבודה לקראת הדיונים – עסקו בנושאים הבולטים שעל סדר היום הכלכלי הלאומי.

שלושה נושאים ראשיים נדונו במהלך ההתכנסות של פורום 2007. הנושא הראשון היה הנורמות והאתיקה במגזרים הציבורי והעסקי וכן בהשתלבות ישראל בכלכלה הגלובלית ובצמרת מדינות OECD. את קבוצת העבודה – שהורכבה מאנשי מקצוע בתחום ואשר שקדה על העבודה חודשים מספר – הוביל עו"ד דוד חודק, העומד בראש משרד GKH – גרוס, קלינהנדלר, חודק, ברקמן ושות'. הנושא הנדון נמצא בתהליך של דיונים מעמיקים בתקופה האחרונה, והאיר אותו בהרצאתו ד"ר דניאל קאופמן מהבנק העולמי, מומחה בין-לאומי לנושאי שחיתות.

הנושא השני היה העורף כחזית, ועניינו תפיסת העורף והמלצות למדיניות כוללת בסוגיה זו. צוות שהורכב מאנשי ציבור, מאנשי מקצוע ומנציגי מערכות ממשל שקד למעלה משישה חודשים על הכנת הדיון החשוב ועל פיתוח ההמלצות. את עבודת הצוות ניהל עו"ד דן מרידור, שר וחבר כנסת לשעבר אשר ישב גם בראש הוועדה לתפיסת הביטחון המעודכנת של ישראל.

הנושא השלישי היה התחום המסורתי של כל כינוסי קיסריה: ההמלצות למדיניות מקרו-כלכלית. הפעם התמקד הדיון לא רק בהמלצות מדיניות לשנת העבודה 2008, אלא גם הציג התייחסויות לעמידות המשק בפני משברים פנימיים וחיצוניים. את הצוות הוביל פרופ' ליאו ליידרמן מאוניברסיטת תל אביב, יועץ כלכלי ראשי בבנק הפועלים.

פורום קיץ 2007 היה התכנסות נוספת לאחר המפגש המוצלח בפברואר 2007 שדן בתקציב הביטחון. הוא עוד נדבך במפגשי פורום קיסריה להתוויית מדיניות כלכלית לאומית.

אני מבקש להודות לכל האנשים הרבים שהיו שותפים להתכנסות הפורום ולהכנת ההמלצות, לראשי הצוותים ולהנהלת המכון הישראלי לדמוקרטיה בראשות די"ר אריק כרמון.

דוד ברודט

המנהל האקדמי של פורום קיסריה

תקציר

פורום קיסריה 2007 מתקיים בתקופה של שגשוג ושל הישגים מקרו-כלכליים מרשימים במשק הישראלי. צמיחה מהירה של התוצר המקומי הגולמי, ירידה באבטלה, ירידה ביחס החוב הציבורי לתוצר, גידול בעודף בחשבון השוטף ובהשקעות הזרות ואינפלציה נמוכה הם מאפיינים עיקריים של תמונת המקרו החיובית של המשק. מאפיינים אלה תומכים גם בהשתלבות מוצלחת של ישראל בתהליכי הגלובליזציה.

האתגר העיקרי של המדיניות הכלכלית בשנים הקרובות הוא לתת מענה לצורכי הביטחון ולצרכים בתחום חברתי (בכללם המלחמה בעוני ושדרוג מערכת החינוך) בד בבד עם המשך תהליך הצמיחה והשמירה על החוסן והיציבות של כלכלת ישראל. לשיפור הרב-שנתי במצב המשק תרמו בעיקר שלושה גורמים: המשך הצמיחה המהירה בתוצר ובסחר העולמי וכן בתנועות ההון הבין-לאומיות, רגיעה ביטחונית יחסית מבחינת היקף הפיגועים והמדיניות המקרו-כלכלית.

התמהיל של שמירה על משמעת פיסקלית אגב המשך הרפורמות המבניות ושל מדיניות ריבית גמישה יחסית שיועדה להשיג את יעד האינפלציה תומך בצמיחת המשק וביציבות הפיננסית. בעקבות זאת חלה ירידה של ממש בגירעון התקציבי וביחס החוב הציבורי לתוצר, ואלה תרמו לירידה בריבית הראלית וביסיכון המדינה. חרף ההישגים האלה נותר היחס חוב ציבורי-תוצר גבוה מאוד בהשוואה למקובל במדינות שיש להן דירוג אשראי בין-לאומי דומה לזה של ישראל, ואף נמוך ממנו.

על פי תחזית התרחיש הבסיסי שיוצג כאן, המניח המשך של תנאי הרקע החיוביים בהווה, תימשך תנופת הצמיחה של המשק בשנים הקרובות, אם כי בעצמה פחותה מזו שראינו בשלוש השנים האחרונות. תרחיש זה מלמד על שיעור צמיחה של התוצר המקומי הגולמי בכ-4.3% בממוצע בתקופת התחזית (2008-2012), בהשוואה לממוצע של כ-5% בשנים 2004-2007. כן צפויות להימשך הירידה בשיעור האבטלה והירידה החדה ביחס החוב הציבורי לתוצר – מ-87.8 אחוזי תוצר בשנת 2006 ל-71.4 אחוזי תוצר בשנת 2012.

על רקע המשך הגידול הצפוי במלאי ההון, במועסקים ובפריון, הירידה בשיעור הצמיחה של התוצר המקומי הגולמי החזוי משקפת את מיצוי הגורמים המחזוריים שפעלו עם יציאת המשק מהמיתון במחצית השנייה של 2003. כדי שהמשק יצמח בקצב מהיר מ-4.3% בשנה בממוצע, יידרשו

גידול בכמה סעיפי תקציב תומכי צמיחה, כגון השקעות בתשתית ובמחקר והפיתוח, תמיכה בגידול בשיעור התעסוקה והאצת הרפורמות המבניות להגברת התחרות במשק. התקדמות ניכרת בתהליך המדיני צפויה אף היא להניב שיעורי צמיחה גבוהים ביותר לעומת אלה שבתרחיש הבסיסי.

בחינת התמודדות המשק והשווקים הפיננסיים בד בבד עם זעזועי שנת 2006 (מלחמת לבנון השנייה ושני זעזועים בשווקים הגלובליים) תומכת בדעה שההתפתחויות החיוביות הגבירו את חוסנו ואת עמידותו של המשק בפני זעזועים. ואכן, התגובות בשוק ההון ובשוק מטבע החוץ בישראל היו מתונות בהשוואה למדינות אחרות. אלמלא התשתית המקרו-כלכלית החיובית בשנים האחרונות סביר להניח שהזעזועים היו מובילים ליצוא הון ניכר, לאי-יציבות פיננסית ולפגיעה במשק.

תופעת ייסוף השקל (בעיקר ביחס לדולר) משקפת במידה רבה את הישגי המשק בשנים האחרונות, אך גם את ההתפתחויות בשוקי המטבע בעולם. ברמה המקרו-כלכלית מתקיים הייסוף הראלי של השקל על רקע תמהיל מדיניות מאוזן יחסית, והוא מעיד על כך שהעודף בחשבון השוטף גדול מההשקעות נטו של תושבי ישראל בחו"ל. ייסוף זה – שהחל ברבע השני של 2006 – התבצע מרמת שער חליפין ראלי נוחה יחסית, שביטאה פחות ראלי ניכר בשנות המיתון 2001-2003. לפיכך בסדרי הגודל הנוכחיים לא צפויה פגיעה של ממש בצמיחת המשק. בכל מקרה אנו סבורים שבתנאים הנוכחיים אין נדרשת התערבות ישירה של קובעי המדיניות, למשל בשוק מטבע החוץ.

דווקא בתקופה טובה זו של כלכלת ישראל בחרנו להתמקד בניתוח סיכונים שהתממשותם בעתיד עלולה לפגוע בהתפתחות המשק. בפרט נבחנו ההשלכות הכלכליות של הידרדרות אפשרית במצב הביטחוני ושל גלישה למיתון עולמי, בדומה להתפתחויות בתחילת שנות האלפיים. אנו מעריכים שזעזוע משולב מעין זה הוא סיכון המקרו העיקרי למשק בשנים הקרובות.

על רקע רמת חוב ציבורי גבוהה יחסית לתוצר, תוצאות הניתוח מלמדות שעל אף התפתחויות המקרו החיוביות, המשק עדיין פגיע מאוד לזעזוע שלילי חזק במקרה של החרפה ממושכת במצב הביטחוני והאטה חדה במשק הגלובלי. כניסה למיתון בשילוב עם עלייה גדולה בשיעור האבטלה, רביבית הראלית וביחס החוב הציבורי לתוצר הן תוצאות לא מפתיעות בהקשר הזה. עם זאת בולט התפקיד המכריע של המשמעת הפיסקלית בקביעת מידת עמידותו של המשק בפני זעזועים. לפיכך אי-שמירה על

משמעת פיסקלית סבירה עלולה להעצים את ההשפעות השליליות של זעזועים על המשק ולהחזיר אותנו אל טעויות העבר.

חברי הצוות סבורים שבנק ישראל פעל נכון כאשר הפגין גמישות, אך גם זהירות, בקביעת הריבית החודשית. אמנם סביבת האינפלציה במשק הישראלי מוסיפה להיות נמוכה, אך ניכרת בה תנודתיות גדולה יחסית למקובל במדינות המערב. תנודתיות גבוהה זו והחטאת יעד האינפלציה בעקבותיה עלולות ליצור אי־ודאות בפרמטרים כלכליים ופיננסיים ואף לפגוע באמינות המדיניות המוניטרית.

על רקע התנודתיות הגבוהה בשיעור האינפלציה מומלץ שהממשלה ובנק ישראל ישקלו צעדים לחידוד משטר יעד האינפלציה, בכללם הבהרת פרק הזמן שהיעד חל עליו, הארכת אופק יעד האינפלציה מיעד שנתי ליעד לטווח ארוך יותר והדגשת ההגדרות של מדד המחירים ללא הגורמים התנודתיים. נוסף על כך מומלץ שבנק ישראל יפרסם תחזית אינפלציה סדירה ושקופה, שתכלול גם את שער הריבית שברקע התחזית.

חלק ראשון

**תמונת המקור של כלכלת ישראל
ועמידות המשק בפני זעזועים**

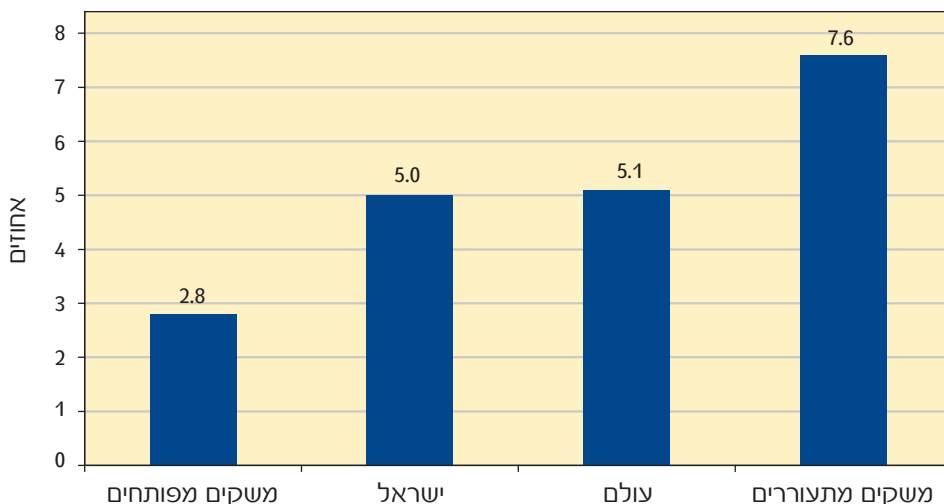
א. מצב המשק ותחזית מקרו-כלכלית לשנים 2012-2008

1. תמונת המקרו של המשק הישראלי

המשק הישראלי מציג תמונה מקרו-כלכלית חיובית ביותר בעת קיום פורום קיסריה 2007. ביצועיו הטובים באים לידי ביטוי במספר רב של אינדיקטורים כלכליים: צמיחה מהירה יחסית של התוצר המקומי הגולמי (להלן: תמ"ג) בהובלת המגזר העסקי; ירידה בשיעור האבטלה לרמה הנמוכה ביותר מתחילת העשור, גידול ניכר בהשקעות הזרות בישראל ובעודף בחשבון השוטף של מאזן התשלומים, המשך הירידה ביחס החוב הציבורי לתוצר והמשך השמירה על אינפלציה נמוכה. חלק מהישגי המשק מוצגים בתרשימים 1-4 להלן.

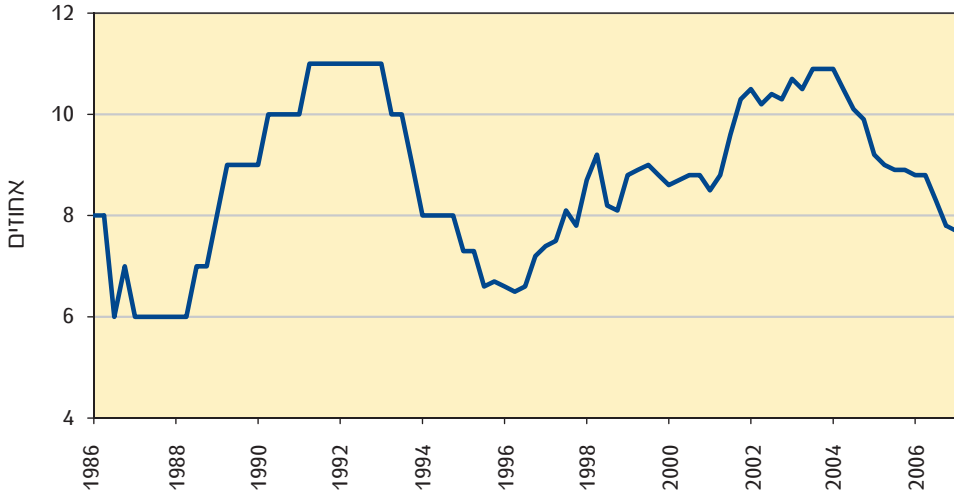
באותה תמונה כלל-משקית מופיעים עניינים חשובים המחייבים בניית תכנית יסודית בידי קובעי המדיניות, לכל הפחות בתחומי החברה (לרבות החינוך), הביטחון, הנורמות והאתיקה במגזר הציבורי ובמגזר הפרטי. סוגיות חשובות אלה נידונות בפורום קיסריה הנוכחי ונידונו גם בקודמיו. במחקר זה אנו מנתחים את הסיכונים לסביבה המקרו-כלכלית של צמיחה בת קיימא ושל יציבות פיננסית, שהיא קרקע פורייה לפיתוח התחומים המכריעים שהוזכרו לעיל.

תרשים 1 למשק הישראלי מקום מכובד בהשוואה בין-לאומית של הצמיחה הממוצעת בשנים 2007-2004

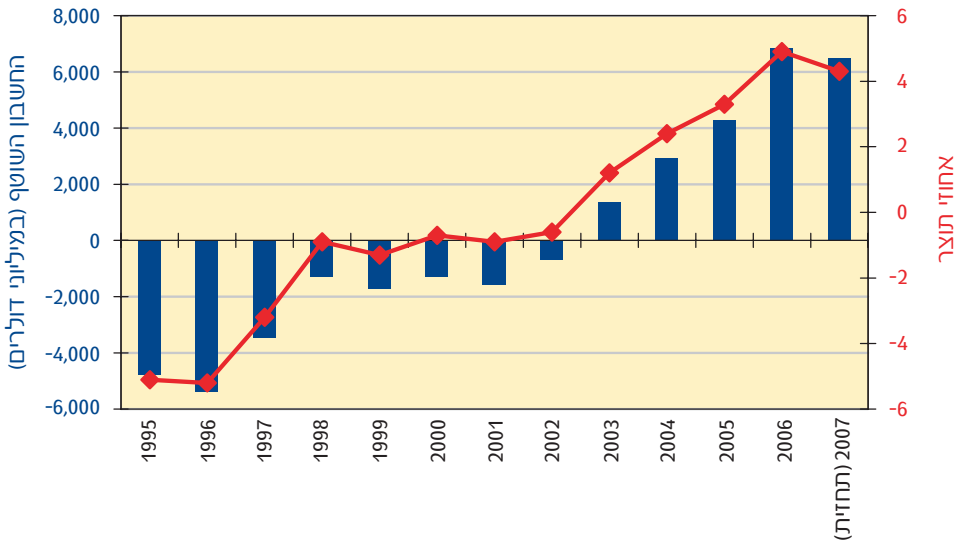
מקור: IMF, World Economic Outlook (WEO), April 2007

תרשים 2 שיעור האבטלה מוסיף לרדת

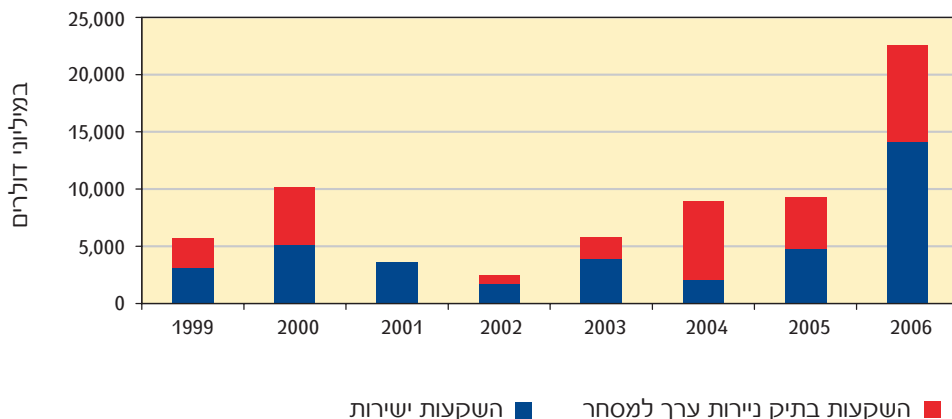
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רבעון סקרי כוח אדם, 2006-1986.

תרשים 3 עודף גדול בחשבון השוטף של מאזן התשלומים

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, השנתון הסטטיסטי לישראל לשנת 2006, לוחות 14.2, 15.1.

תרשים 4 עלייה בהשקעות הזרות בישראל

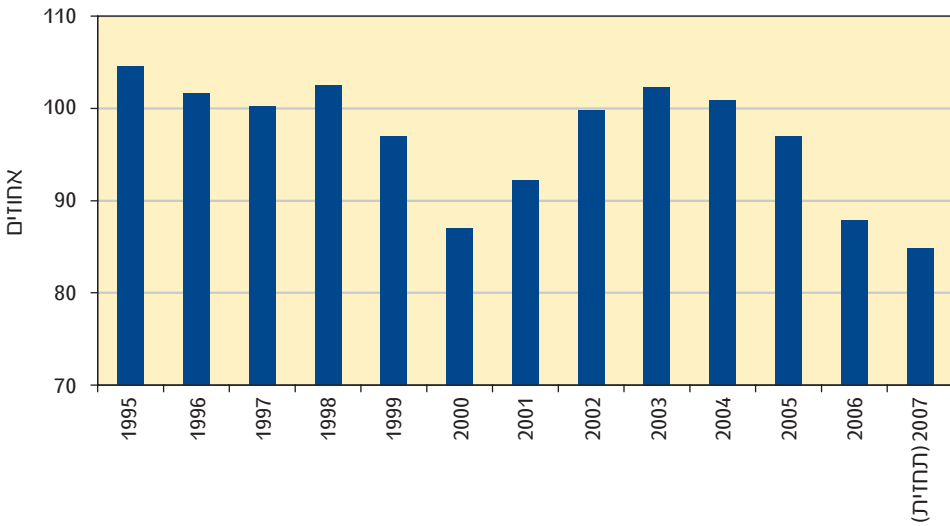
מקור: דוח בנק ישראל לשנת 2006, נספחים סטטיסטיים, פרק ז, לוח ז-12(1).

התמונה החיובית בתחום המקרו אינה תוצאה של גורמים מקריים או זמניים, אלא מבטאת בעיקר תהליך רב-שנתי מתמשך של שיפור בגורמים הבסיסיים (fundamentals) של המשק. על פי מרבית התחזיות, שנת 2007 תהיה השנה הרביעית ברציפות של צמיחה בתמיג בקצב גבוה מ-4.5%. זהו הישג מרשים יחסית לביצועים בשלושת העשורים האחרונים. אנו סבורים שהשיפור במאפיינים המקרו-כלכליים הקטין את פגיעותו של המשק לזעזועים (בכלל זה מלחמת לבנון השנייה), והדבר בא לידי ביטוי במיוחד בהתפתחויות בשנתיים האחרונות (תרשימים 5 ו-6 להלן).

לשיפור הרב-שנתי בתמונת המקרו של המשק תרמו שלושה גורמים עיקריים: (1) המשך הצמיחה המהירה בעולם (לרבות בענפי הטכנולוגיה המשקפים את יתרונו היחסי של המשק) והמשך התנופה בתנועות ההון הבין-לאומי; (2) רגיעה ביטחונית יחסית מבחינת היקף הפיגועים; (3) המדיניות המקרו-כלכלית. השמירה על משמעת פיסקלית באה לידי ביטוי בעיקר בהקטנת משקל ההוצאה הציבורית בתוצר, אשר גם אחרי הפחתת שיעורי המס הביאה להפחתה ניכרת בגירעון התקציבי וביחס החוב הציבורי לתוצר. מדיניות ריבית גמישה יחסית, שיועדה להשיג את יעד האינפלציה והמשך הרפורמות המבניות, יצרו תמונה של מדיניות מקרו-כלכלית שתמכה בצמיחת המשק, ביציבותו הפיננסית ובשיפור מעמדו בעולם. עקב כך חלה ירידה של ממש בריבית הראלית וביסיון המדינה של ישראל.

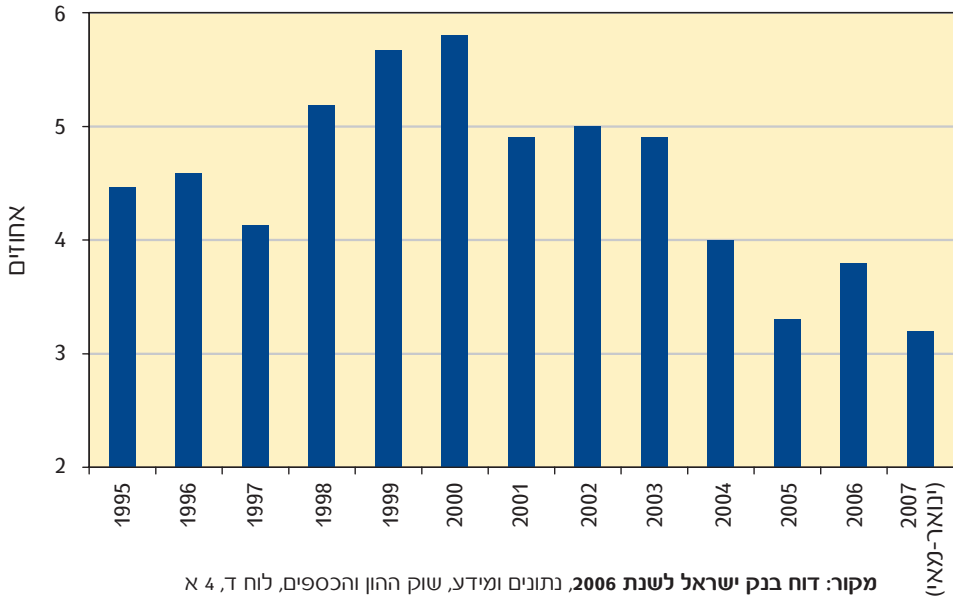
למרות ההישגים נותר יחס החוב הציבורי לתוצר גבוה מאוד בהשוואה למקובל במדינות שיש להן דירוג אשראי בין־לאומי דומה לזה של ישראל, ואף נמוך ממנו (תרשים 7 להלן), והוא משתקף בנטל כבד של תשלומי ריבית בתקציב הממשלה. הקטנת היחס חוב־תוצר תפנה מקורות לשימושים אחרים בתקציב הממשלה, למשל בתחומי החינוך והביטחון.

תרשים 5 נמשכת הירידה ביחס החוב הציבורי לתוצר
(חוב ציבורי כאחוז מהתמ"ג)

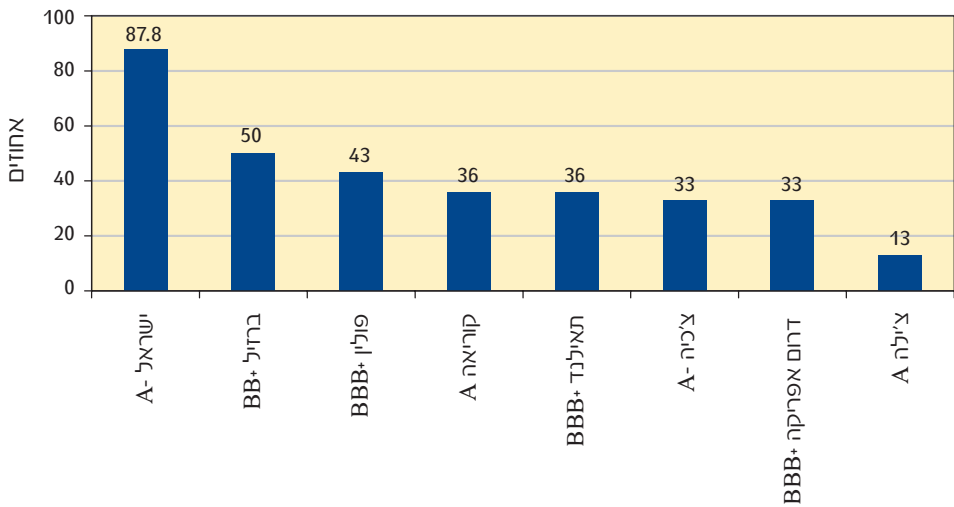

מקור: דוח בנק ישראל לשנת 2006, נספחים סטטיסטיים, פרק ו, לוח ו-3.

תרשים 6 התשואה הראלית לפדיון על איגרות חוב ממשלתיות צמודות מדד
(ממוצע שנתי לכל הטווחים)

תרשים 7 היחס חוב-תוצר בישראל עדיין גבוה מאוד
יחסית למדינות שיש להן דירוג אשראי דומה
(היחס חוב-תוצר בשנת 2006 ודירוג המדינה לפי S&P)*

* סוכנות דירוג ואשראי.

מקור: פרסומי קרן המטבע והבנק העולמי.

בשנים הקרובות האתגר העיקרי של המדיניות הכלכלית הוא להמשיך לתמוך בצמיחת המשק וביציבותו ובד בבד לתת מענה לצורכי הביטחון ולצרכים בתחום החברתי (בכלל זה המלחמה בעוני). איזון נכון בין משמעת פיסקלית והמשך הרפורמות לבין הדגשת נושאי הביטחון והחברה בתקציב המדינה יאפשר להתמיד בצמיחה ובהישגים המקרו־כלכליים ובה בעת לשפר את מצבם של מרבית האזרחים במדינה.

2. תחזית מקרו־כלכלית לשנים 2008-2012

לבניית התחזית והתרחישים שיידונו בהמשך השתמשנו במודל מקרו ראלי של מחלקת המחקר של בנק ישראל. המודל הוא כלי המשמש את המחלקה לעריכת תחזיות ולניתוח מדיניות. הוא מבוסס על מודל כלכלי תאורטי המבטא את הקשרים בין המשתנים המרכזיים המתארים את המשק. הפרמטרים שבמודל מבוססים על מחקרים שנערכו במרוצת השנים במחלקת המחקר ועל פרמטרים מקובלים בעולם. המודל הוא כלי שימושי מאוד לבחינת ההשפעה של משתני מדיניות כלכלית – כגון הוצאה הציבורית, האזרחית והביטחונית, המסים, תשלומי העברה וההשקעה בתשתיות – על תוואי צמיחת המשק ועל דינמיקת החוב הציבורי.¹

התרחיש הבסיסי מתאר את תוואי פעילות המשק בשנים 2007-2012, בהנחה שתנאי הרקע החיוביים שבהווה יימשכו:

1 המודל בנוי ממשתנים אנדוגניים המחושבים על ידי משוואות התנהגות – מקורות ושימושים, תעסוקה ושכר וכדומה; ממשתנים אקסוגניים המשפיעים על הכלכלה, כגון היקף הסחר העולמי, תנאי הסחר, קצב גידול האוכלוסייה; וממשתני מדיניות שהם גם משתנים אקסוגניים למודל וגם משתני החלטה עבור הממשלה, כגון מסים, הוצאה ציבורית אזרחית וביטחונית, תשלומי העברה והשקעה בתשתיות. ליצירת התחזית המודל מקבל את מערכת ההנחות בעניין המשתנים האקסוגניים בתקופת התחזית ופותר את המשתנים האנדוגניים על ידי חתירה לשיווי משקל בין סך המקורות (יבוא ותוצר) לבין סך השימושים (צריכה פרטית וציבורית, השקעה ויצוא). השינויים בשער החליפין הראלי מובילים להתכנסות לעבר שיווי המשקל. תיאור בסיסי של המודל מופיע אצל צבי הרקוביץ, יעקב לביא, רפי מלניק ועמרי אשחר, 1997. **תזכיר פנימי של בנק ישראל** [לא פורסם]. ראו גם מחקרים מאוחרים יותר ששימשו לכיול מחדש של חלק ממשוואות המודל אצל יעקב לביא ומישל סטרבצ'ינסקי, 2001. **השפעתם של משתני מדיניות ושל העלייה על התוצר העסקי ורכיביו: גורמי הייצור והפריון בישראל, 1960-1995**, ירושלים: בנק ישראל, מחלקת המחקר, סקר בנק ישראל מס' 73, עמ' 142-149; יעקב לביא ועמית פרידמן, 2007. **שער החליפין הריאלי וסחר החוץ של ישראל**, ירושלים: בנק ישראל, מחלקת המחקר, סקר בנק ישראל מס' 79, עמ' 37-86.

- צמיחה מהירה של הכלכלה העולמית בד בבד עם גידול שנתי של 7.5% בסחר העולמי.
- המשך התמקדות הצמיחה בענפים המתקדמים שבהם יש לישראל יתרון יחסי.
- המשך המדיניות הכלכלית בשנים האחרונות המתאפיינת בקיום החלטות הממשלה בעניין הפחתות המס המתוכננות ובעניין כלל גידול ההוצאה, בד בבד עם הפחתת משקל ההוצאה הציבורית ומשקל החוב הציבורי בתוצר על פני זמן.

לוח 1 מציג את התחזיות הגלובליות של IMF (קרן המטבע הבין-לאומית; Economist Intelligence) EIU ושל (International Monetary Fund) Unit לשנים 2007-2008. על פי תחזיות אלה אפשר להעריך שבשנת 2008 לא יחול שינוי של ממש בסביבת הצמיחה הגלובלית. כלומר, צפוי שהמשק הישראלי ימשיך ליהנות מאותה ירוח גבית¹ שאפיינה אותו בשנים האחרונות.

לוח 1 תחזית צמיחה גלובלית, 2007-2008 (באחוזים)

2008		2007		
EIU	IMF	EIU	IMF	
2.6	2.8	2.2	2.2	ארצות הברית
2.2	2.3	2.7	2.3	גוש האירו
2.2	1.9	2.6	2.3	יפן
6.5	8.4	6.6	8.8	אסיה*
4.3	5.3	4.9	5.5	אירופה**
3.9	4.2	4.3	4.9	אמל"ט
7.6	7.4	7.1	7.0	סחר עולמי

* התחזיות של EIU כוללות את אסיה ואת אוסטרליה.

** התחזיות של IMF ללא מדינות CIS (מדינות חבר העמים; Commonwealth of Independent States); התחזיות של EIU ללא מדינות הבלקן, המדינות הבלטיות ו-CIS.

מקור: IMF, *World Economic Outlook (WEO)*, April 2007; EIU, May 2007

תוצאות התחזית מוצגות בלוח 2 (להלן). קצב הצמיחה הממוצע של התמ"ג במהלך כל תקופת התחזית (2007-2012) הוא 4.3%, שיעור הנמוך מהממוצע של 5% בשנים 2004-2006. התוצר העסקי מוביל את הצמיחה בתהליך של מיצוי גורמי הייצור: ירידה בשיעור האבטלה עד לרמה של 6.9%, צמצום הרכיב המחזורי של הפריון והתבססות הצמיחה על גידול במלאי ההון והפריון הלא מחזורי של גורמי הייצור. אם תימשך המשמעת הפיסקלית, **משקל גירעון המגזר הציבורי בתוצר צפוי לרדת ואף להפוך לעודף** לקראת סוף התקופה. **החוב הציבורי צפוי להצטמצם מ-87.8 אחוזי תוצר בשנת 2006 ל-71.4 אחוזי תוצר בשנת 2012**. כדי שהמשק יצמח בקצב מהיר מ-4.3% בשנה בממוצע, יש להוסיף בתקציב המדינה סעיפים שהם תומכי צמיחה, כגון השקעות בתשתית ובמחקר והפיתוח והאצת הרפורמות המבניות להגברת התחרות במשק. צעדים להעלאת שיעור התעסוקה באוכלוסיות שבהן הוא נמוך יתרמו גם הם לזירוז קצב הצמיחה. נוסף על כך התקדמות של ממש בתהליך המדיני צפויה להניב שיעורי צמיחה גבוהים בהרבה מאלה המוצגים בתרחיש הבסיסי.

מאחר שבתרחיש הבסיסי ישנה ירידה מתמשכת בצריכה הציבורית לנפש, נבדק גם תרחיש שלפיו ההוצאה הציבורית עולה ב-2.4% משנת 2009 (במקום 1.7%). גם בתרחיש זה שיעור הצמיחה הממוצע של המשק מגיע ל-4.3%, אך יש לציין כי הגידול בתוצר הציבורי בא על חשבון התוצר העסקי, המתרחב בשיעור נמוך ב-0.1% כל שנה בממוצע. החוב הציבורי בתרחיש זה יורד ל-73.5 אחוזי תוצר בשנת 2012, לעומת ירידה ל-71.4% בתרחיש הבסיסי (המניח גידול הוצאות של 1.7%, כפי שנקבע בחוק).

לוח 2 תרחיש בסיסי: אינדיקטורים עיקריים לשנים 2004-2006
ותחזית לשנים 2007-2012

אחוזי שינוי כמותיים (אלא אם צוין אחרת)										שנה
ממוצע -2008 2012	תחזית						נתונים בפועל			
	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	
										I. מקורות ושימושים
4.3	4.1	4.2	4.3	4.1	4.6	5.1	5.1	5.3	4.6	1. תוצר מקומי גולמי
5.2	5.0	5.1	5.2	5.1	5.6	6.3	6.4	6.7	6.6	מזה: א. מגזר עסקי
1.2	1.0	1.0	1.0	1.0	1.9	2.2	1.6	1.8	-1.3	ב. שירותים ציבוריים
6.6	6.6	6.6	6.8	6.8	6.3	5.5	3.1	3.4	12.1	2. יבוא
6.5	6.6	6.4	6.2	6.4	6.9	7.6	4.9	5.1	18.2	3. יצוא
4.9	4.9	4.9	5.2	4.7	4.7	4.4	4.8	3.4	5.5	4. צריכה פרטית
0.8	0.6	0.6	0.6	0.4	1.6	3.0	3.3	2.7	-2.3	5. צריכה ציבורית
7.1	6.0	6.9	7.7	8.1	6.7	5.2	4.1	11.5	1.2	6. השקעה גולמית מקומית
4.4	4.2	4.3	4.7	4.4	4.3	4.0	4.1	4.3	2.8	7. שימושים מקומיים
										II. היצע התוצר העסקי
3.5	4.1	3.8	3.4	3.0	3.1	3.0	2.5	2.6	2.6	8. מלאי ההון (תחילת תקופה)
2.4	2.0	2.2	2.5	2.5	2.7	3.5	3.5	3.1	2.6	9. מועסקים מקומיים
2.5	2.4	2.4	2.4	2.4	2.8	2.9	3.2	3.7	4.2	10. הפרייון הכולל
2.8	3.0	2.9	2.6	2.5	2.8	2.7	2.8	3.5	4.0	11. פרייון העבודה (תוצר למועסק)
2.6	2.7	2.5	2.5	2.4	2.9	3.4	1.8	1.5	1.0	12. שכר למשרת שכיר
7.0	6.9	6.9	6.9	7.0	7.2	7.5	8.4	9.0	10.4	13. שיעור האבטלה
										III. מאזן התשלומים (מיליוני דולרים)
2,578	2,667	2,446	2,397	2,678	2,700	2,219	944	25	325	14. מאזן הסחורות והשירותים נטו
6,899	6,798	6,682	6,723	7,093	7,198	6,819	6,841	4,295	2,926	15. החשבון השוטף נטו
										IV. המגזר הציבורי
-0.6	1.3	0.3	-0.9	-1.7	-2.1	-2.2	-1.8	-3.1	-4.9	16. גירעון המגזר הציבורי (אחוזי תוצר)
1.9	1.7	1.7	1.7	1.7	2.8	4.0	3.8	0.2	-0.6	17. סך הוצאות המגזר הציבורי
78.2	71.4	75.7	79.1	81.6	83.1	84.8	87.8	97.0	100.8	18. יחס חוב-תוצר ברוטו (אחוזי תוצר)

3. תופעת ייסוף השקל

עניין מרכזי בדיון המקרו-כלכלי השנה הוא תופעת ייסוף השקל. לוח 3 מראה כי לאחר ייסוף של 5.9% ביחס לדולר אשתקד, חל ייסוף נוסף של 3.9% מתחילת שנת 2007 ועד תחילת חודש יוני 2007. אמנם השנה השקל יוסף גם ביחס לאירו, בשיעור של 1.6%, אך ייסוף זה קיזז כמעט במלואו פיחות בסדר גודל דומה ביחס לאירו אשתקד.

אין ספק שחלק ניכר מהתפתחות שער החליפין משקף את הישגי המשק בשנים האחרונות, אך חלק לא פחות חשוב נובע גם מהתפתחויות שערי החליפין בעולם. כך למשל, שנת 2005 אופיינה בהתחזקות הדולר בעולם, בכלל זה ביחס לשקל, שפוחת באותה שנה ב-6.2% לעומת המטבע האמריקני.

לוח 3 שיעורי הפיחות של השקל (באחוזים)*

	2007**	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	
ביחס לדולר	-3.9	-5.9	6.2	-1.2	-6.4	9.8	4.8	-2.7	
ביחס לאירו	-1.6	1.5	-6.1	8.0	12.7	25.5	4.2	-13.7	

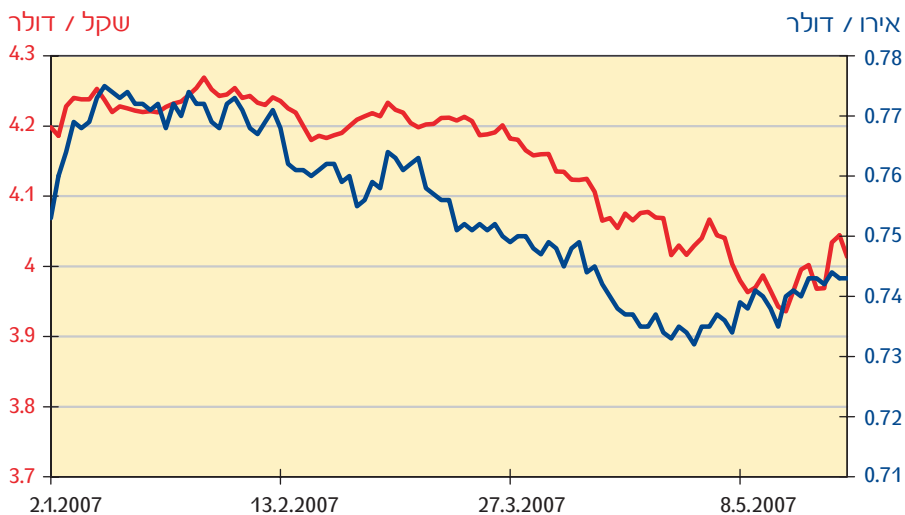
* שיעור הפיחות מחושב עבור חודשי דצמבר 2000-2007, ממוצע ימי החודש.

** הנתון ל-2007 הוא מתחילת השנה עד 4 ביוני 2007.

מקור: בנק ישראל, סדרות של שערי חליפין יציגים; עיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

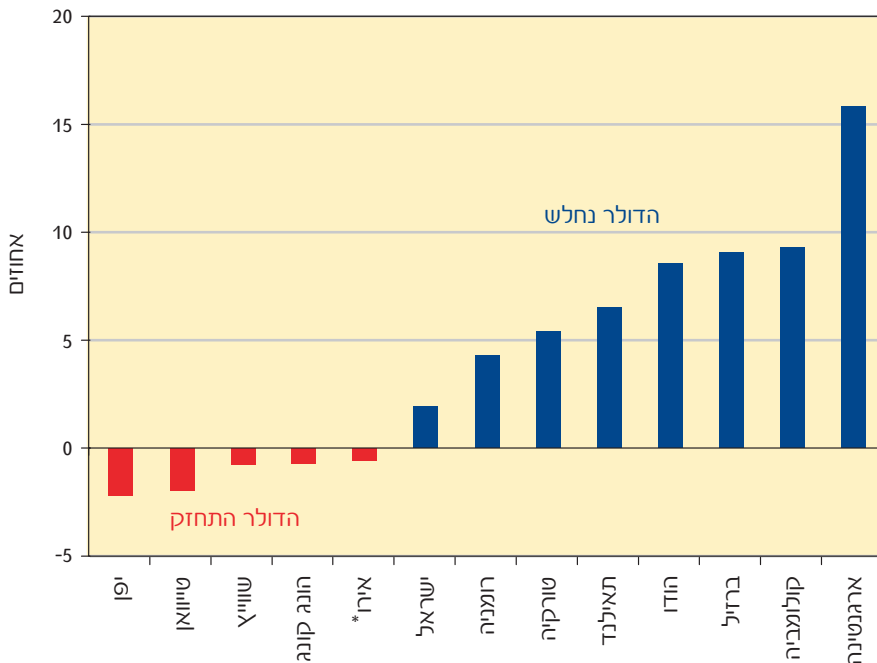
ההתפתחויות ב-2006 וב-2007 משקפות במידה רבה את היחלשות הדולר בעולם. ניתוח זה נתמך, בין היתר, על ידי תרשים 8 המתאר את שערי החליפין של השקל מול הדולר ושל הדולר מול האירו מתחילת השנה, ועל ידי תרשים 9 המראה שמטבעות רבים אחרים התחזקו השנה ביחס לדולר.

תרשים 8 התחזקות השקל ביחס לדולר הושפעה מהיחלשות הדולר בעולם

מקור: בנק ישראל, סדרות של שערי חליפין יציגים; עיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

תרשים 9 השקל לא לבד: שינוי במטבעות מול הדולר מתחילת השנה עד 27.5.2007

* מדינות באירופה שהמטבע שלהן הוא אירו.

מקור: סוכנות הידיעות בלומברג ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

דרך אחת לדון בהשלכות אפשריות של ייסוף השקל על פעילות המשק היא באמצעות שער החליפין הראלי (תרשים 10 להלן). התרשים מלמד כי מהרביע השני של 2006 עד סוף מאי 2007 חל ייסוף ראלי של כ-6% בשקל. עם זאת הייסוף נעשה מרמת שער חליפין ראלי נוחה יחסית, שביטאה פיחות של יותר מ-20% ביחס למחצית השנייה של שנות התשעים. פיחות ראלי ניכר זה התקיים בזמן המיתון של תחילת שנות האלפיים, שבו חל פיחות נומינלי חד של השקל לדולר, לאירו ולסל המטבעות. לדוגמה, הפיחות הנומינלי המצטבר בשנים 2001-2002 הגיע ליותר מ-18% ביחס לסל וליותר מ-15% ביחס לדולר. הזעזועים השליליים שעבר המשק באותה עת 'דרשו' פיחות ראלי של השקל, והוא הושג בעיקר על ידי פיחות נומינלי.

תופעת הייסוף הראלי של השקל אינה משקפת ריביות מקומיות גבוהות במיוחד, תמהיל מדיניות מקרו לא מאוזן או כניסת גל השקעות זרות שמטרתן השגת רווחים ספקולטיביים בטווח הקצר. הייסוף מתקיים על רקע תמהיל מדיניות מאוזן יחסית וריביות נמוכות יחסית, והוא מעיד שהעודף בחשבון השוטר של מאזן התשלומים גדול מההשקעות נטו של תושבי ישראל בחו"ל.

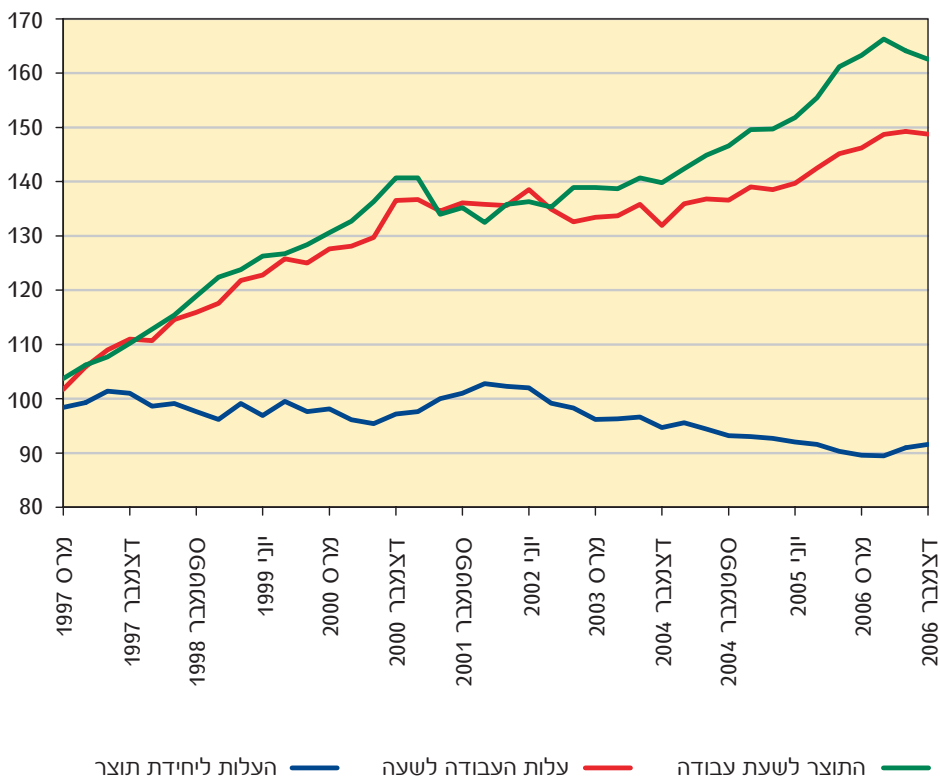
תרשים 10 מדד לשער החליפין הראלי על פי שותפות סחר, ינואר 1995 – מאי 2007

מקור: עיבודי בנק ישראל.

דרך מקובלת אחרת לדון בהיבטים הראליים של ייסוף השקל היא באמצעות עלות העבודה ליחידת תוצר במגזר העסקי, שהיא אינדיקטור לרווחיות של כל המגזר העסקי, בכלל זה פירמות המייצרות לשוק המקומי. עלות זו מושפעת בין היתר משיפור בפריון הייצור וכן מתוואי שכר העובדים במגזר העסקי (ראו פרסומי בנק ישראל). אמנם לאחרונה חלה עלייה מסוימת בעלות העבודה ליחידת תוצר, אך רמתה עדיין נמוכה יחסית לעלות בתחילת שנות האלפיים (תרשים 11).²

תרשים 11 עלות העבודה ליחידת תוצר במגזר העסקי
 מדד העלות הנומינלית של העבודה ליחידת תוצר (גולמי) במגזר העסקי,
 נתונים רבעוניים, מנוכה עונתיות

מקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיבודי בנק ישראל.

2 נתוני התאחדות התעשיינים בעניין עלות העבודה ליחידת תוצר ביצוא מלמדים על פגיעה גדולה יותר.

לסיכום, ייסוף השקל משקף את תנודות שערי החליפין בעולם ואת הכוחות המקרו-כלכליים הפועלים במשק, על רקע תמהיל מדיניות מקרו התומך בצמיחת המשק. גורמים אלה והישגי המשק באו לידי ביטוי בגידול בעודף בחשבון השוטף ובגידול ניכר בהשקעות הזרות בישראל. מרבית חברי הצוות רואים בייסוף הראלי תופעה המאפיינת את שיווי המשקל המקרו-כלכלי של המשק בתנאים הנוכחיים אשר אינה דורשת התערבות ישירה של קובעי המדיניות (למשל בשוק מטבע החוץ).

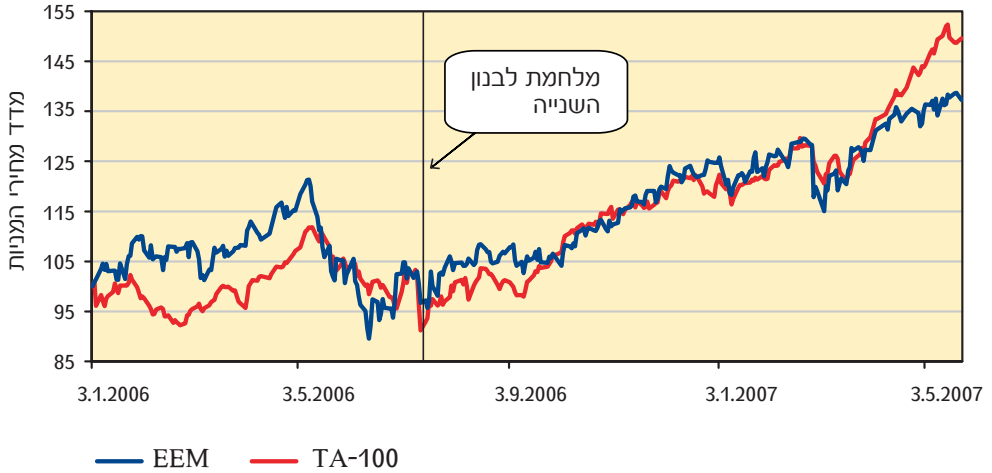
ב. שיפור בעמידות המשק בפני זעזועים: עדויות מהשווקים הפיננסיים

במרוצת השנה האחרונה נחשף המשק הישראלי לפחות שלושה זעזועים בעלי פוטנציאל לא מייצב. שניים מהם מקורם בשווקים הגלובליים והשלישי מקורו באזורנו – מלחמת לבנון השנייה. השוואת התגובות בשווקים הפיננסיים בישראל לתגובות במדינות אחרות מלמדת על תגובות מתונות יחסית בישראל. יתר על כן, גם בזעזוע שהוא ייחודי לישראל – מלחמת לבנון השנייה – השווקים הגיבו במתינות יחסית וחזרו במהרה למגמות ששררו לפני הזעזוע. הצוות מעריך שתוצאות מרשימות אלה משקפות את הגורמים הבסיסיים החיוביים של המשק ושל המדיניות הכלכלית. אלמלא תשתית חיובית זו סביר להניח שהזעזועים היו מובילים לאי־ציבות פיננסית ולפגיעה בצד הראלי של המשק.

1. שוקי המניות בישראל ובשווקים המתעוררים

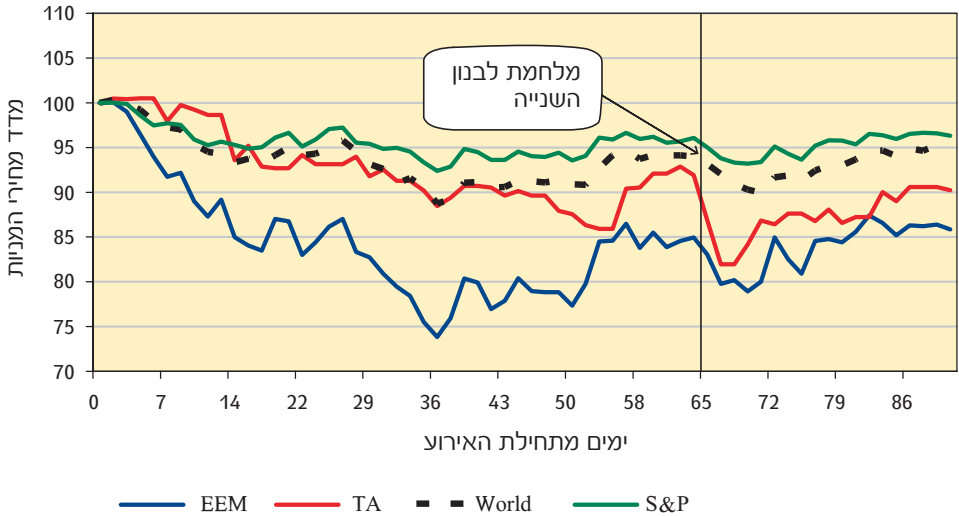
בחלק זה נתמקד בתרשים 12 (להלן) המלמד על התנועה המשותפת (co-movement) בין השוק בתל אביב לבין מדד המניות של השווקים המתעוררים. אפיזודה 1 (מאי-יוני 2006) ואפיזודה 2 (פברואר-מרס 2007) מציינות תנודתיות ניכרת בשווקים הגלובליים, אגב צמצום בעיקר בפוזיציות בנכסים בעלי סיכון גבוה. כבר בשתי האפיזודות אפשר לראות כי תגובות השוק בתל אביב היו מתונות במעט מתגובות השווקים המתעוררים. ראו גם את התגובה קצרת הטווח של השוק למלחמת לבנון השנייה. השוואות נוספות מופיעות בתרשימים 13-16 (להלן) ועולות מהן מסקנות דומות.

תרשים 12 ביצועי שוק המניות הישראלי מתואמים עם הביצועים של השווקים המתעוררים של מדדי מניות במונחים דולריים

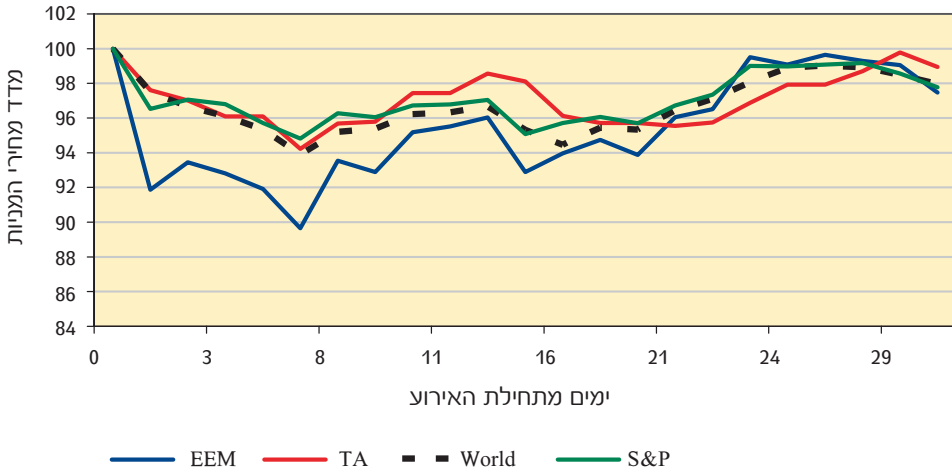
מקור: סוכנות הידיעות בלומברג וציבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

תרשים 13 תגובת מדד מחירי המניות (במונחים דולריים) באפיזודה 1 (מ'8 במאי 2006)

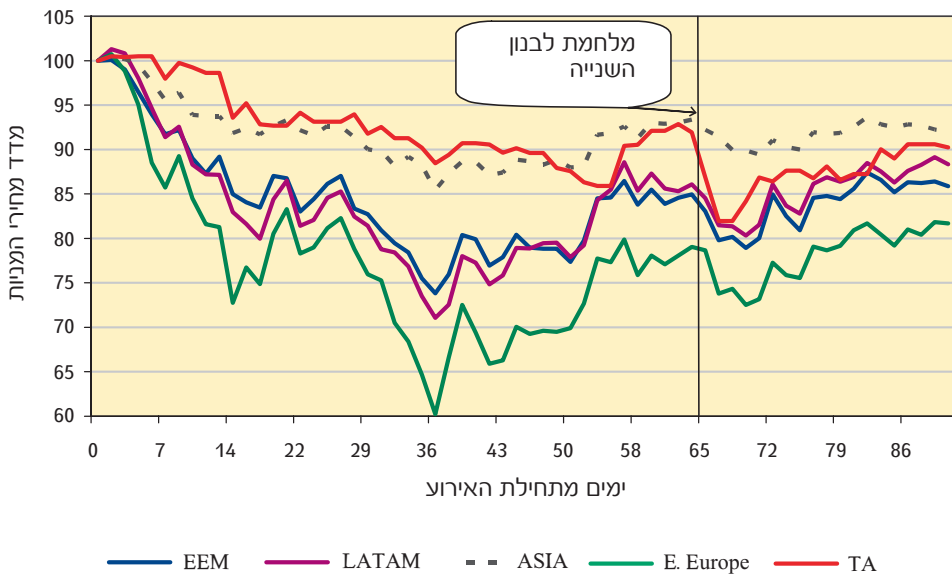
מקור: סוכנות הידיעות בלומברג וציבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

תרשים 14 תגובת מדד מחירי המניות (במונחים דולריים)
באפיזודה 2 (מ־26 בפברואר 2007)

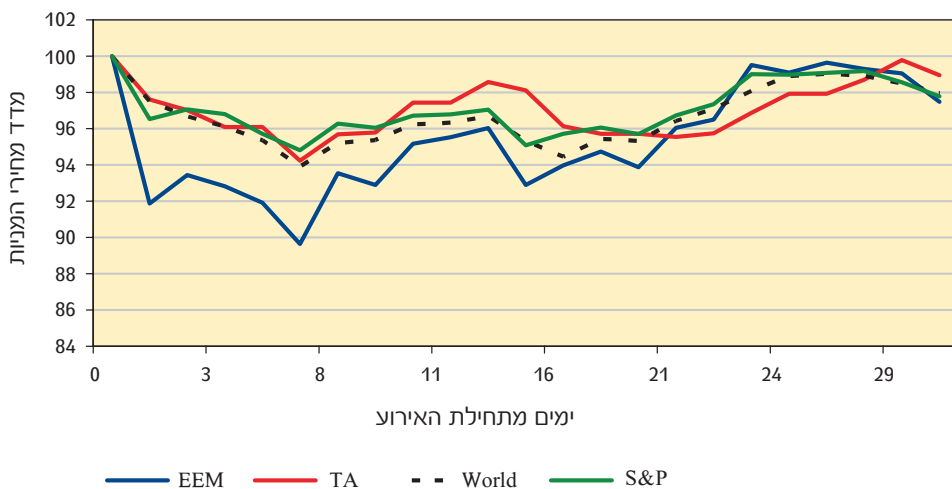
מקור: סוכנות הידיעות בלומברג ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

תרשים 15 תגובת מדד מחירי המניות בקרב שווקים מתעוררים
(במונחים דולריים)
באפיזודה 1 (מ־8 במאי 2006)

מקור: סוכנות הידיעות בלומברג ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

תרשים 16 תגובת מדד מחירי המניות בקרב השווקים המתעוררים
(במונחים דולריים)
באפיזודה 2 (מ־26 בפברואר 2007)

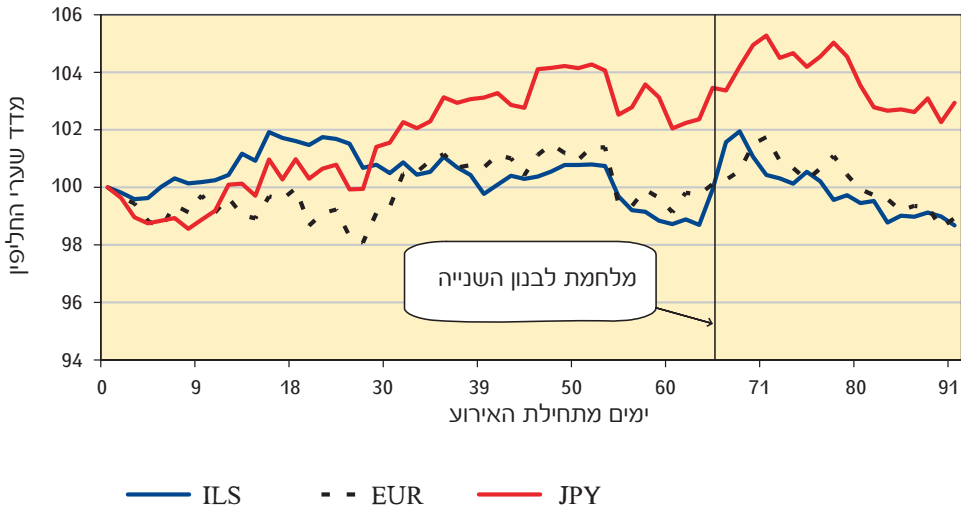

מקור: סוכנות הידיעות בלומברג וציבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

2. השוואת התגובות בשוקי מטבע החוץ

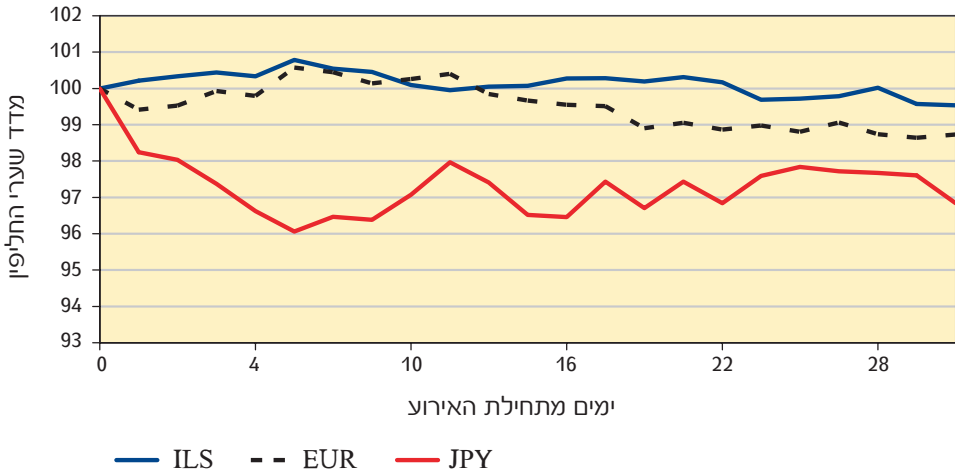
תרשימים 17-20 (להלן) ממחישים את התגובות המתונות יחסית של שער החליפין של השקל, בהשוואה למטבעות אחרים, בכללן התגובות בתקופת מלחמת לבנון השנייה.

תרשים 17 תגובת שערי החליפין לעומת הדולר
באפיזודה 1 (מ־8 במאי 2006)

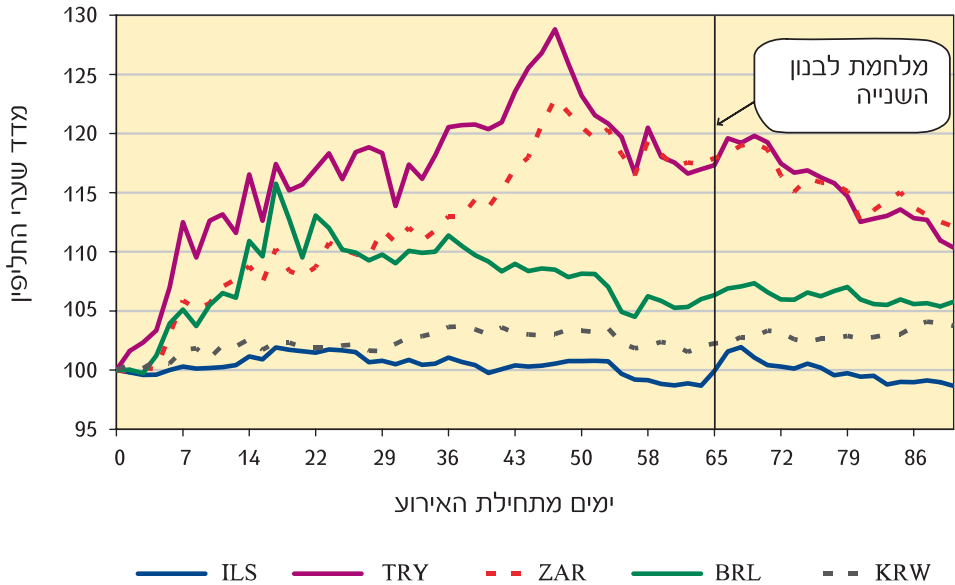
מקור: סוכנות הידיעות בלומברג ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

תרשים 18 תגובת שערי החליפין לעומת הדולר
באפיזודה 2 (מ־26 בפברואר 2007)

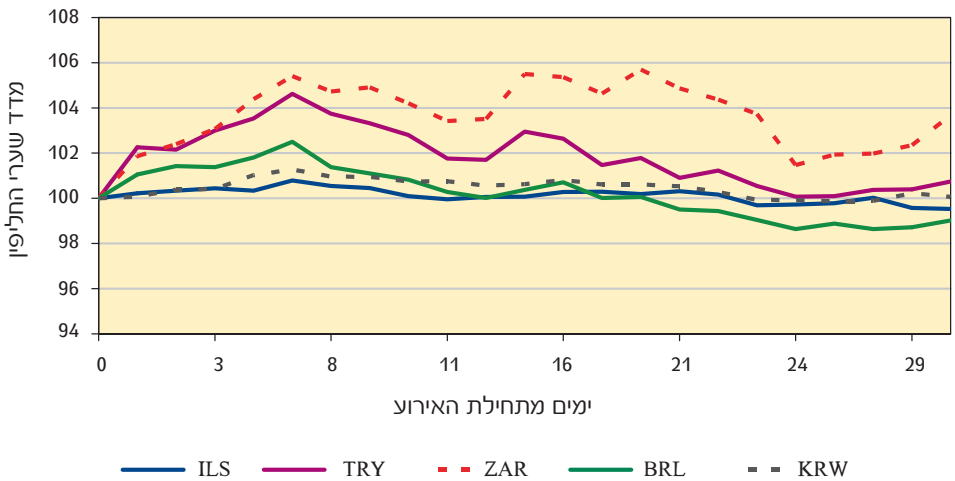
מקור: סוכנות הידיעות בלומברג ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

תרשים 19 תגובת שערי החליפין לעומת הדולר
באפיזודה 1 (מ־8 במאי 2006)

מקור: סוכנות הידיעות בלומברג ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

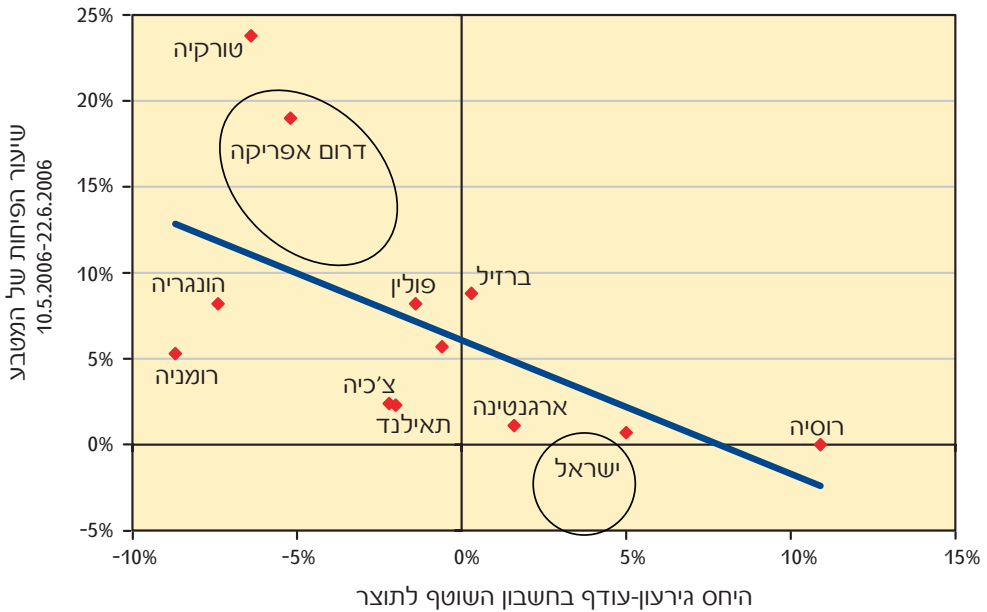
תרשים 20 תגובת שערי החליפין לעומת הדולר
באפיזודה 2 (מ־26 בפברואר 2007)

מקור: סוכנות הידיעות בלומברג ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

לבסוף, מתרשים 21 נראה ששיעורי הפיחות שנצפו במדינות שונות מתואמים עם מצב החשבון השוטף של אותן מדינות. כלומר, פיחותים בשיעורים גבוהים נצפו במדינות שיש להן גירעון גבוה יחסית בחשבון השוטף של מאזן התשלומים. בישראל סביר להניח שהעודף הניכר בחשבון השוטף תרם לצמצום מידת פגיעותו של השקל.

תרשים 21 יש מתאם בין שיעור הפיחות במטבע המקומי (בעקבות זעזוע חיצוני) לבין המצב של מאזן התשלומים

מקור: סוכנות הידיעות בלומברג ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

ג. תרחישים מקרו-כלכליים לשנים 2008-2012 ועמידות המשק בפני זעזועים

בפרק זה נערוך השוואה בין כמה תרחישים מקרו-כלכליים לבין פעילות המשק הישראלי בשנים הקרובות. נתמקד בשלושה היבטים: (1) הצגת תמונת מצב בהינתן המשך המגמות הקיימות; (2) הערכת הסיכונים העומדים לפני המשק על סמך זעזועים שעלולים להתרחש בשנים הבאות; (3) בחינת חלופה למדיניות הכלכלית הקיימת מתוך אינטראקציה עם הסיכונים האפשריים.

לצורך בניית התרחישים השונים נעשה שימוש במודל מקרו ראלי של מחלקת המחקר של בנק ישראל.

1. תרחישי ניתוח סיכונים

בשנים האחרונות המשק הישראלי נהנה מצמיחה מהירה וחזר למצב של יציבות כלכלית ופיננסית, ולפיכך נראה שיכולתו לעמוד בזעזועים עלתה. אמנם המשק היה במצב דומה בשנת 2000, אך עקב הידרדרות המצב הביטחוני והגלישה למיתון עולמי נכנסה כלכלת ישראל למיתון. המיתון לוה בעלייה חדה ביחס חוב-תוצר, בפגיעה במשמעת, באמינות הפיסקלית ובתנודתיות פיננסית, בכלל זה פיחות חד של השקל.

מכיוון שלדעתנו סיכון המקרו העיקרי של המשק בשנים הקרובות הוא חזרה למצב של אי-שקט ביטחוני והאטה בכלכלה הגלובלית, בדקנו כיצד יגיב המשק לזעזועים דומים לאלו שהיו בשנת 2001. המתודולוגיה לבדיקת ההשפעה של הזעזועים הייתה כדלקמן: על בסיס התרחיש הבסיסי נערכו שינויים אקסוגניים בהנחות על מנת לתת ביטוי לזעזועים. נבדקו בנפרד **שני זעזועים** – האחד מבטא האטה בצמיחה העולמית, והשני הרעה ביטחונית מתמשכת. כן נבדק תרחיש שלישי המשלב בין שני התרחישים האלה. הנחת העבודה הייתה שהזעזועים יתרחשו בשנים 2008-2011. סדרי הגודל שלהם נגזרו מהזעזועים שפקדו את המשק בשנת 2000.

תחילה יוצג מבנה הזעזועים בכל אחד מהתרחישים, ולאחר מכן יובא לוח המסכם את ההבדלים בין התרחישים (בנספח שלהלן מופיעים לוחות אינדיקטוריים מלאים עבור כל אחד מהתרחישים).

תרחיש 1: האטה עולמית

תחילה נבחן זעזוע שלילי בכלכלה העולמית, המשפיע על המשק דרך השפעתו על היצוא. לוח 4 (להלן) מציג את קצב הצמיחה בסחר העולמי בתרחיש ההאטה העולמית בהשוואה לתרחיש הבסיסי. הונח כי הצמיחה העולמית תיעצר לחלוטין בשנת 2008 ובהמשך תעלה בהדרגה, בשנת 2012, בחזרה לקצב של 7.5%. לשם השוואה: בשנת 2000 היה קצב הצמיחה בסחר העולמי כ-12%; בשנת 2001 נעצרה הצמיחה לחלוטין. בשנים 2002 ו-2003 התאוששה הכלכלה העולמית בהדרגה וצמחה בקצב של 3.4% ושל 5.3%, בהתאמה. אמנם הזעזוע המתואר בלוח 4 ארוך מזה של שנת 2001, אך הוא גם מתון יותר, ובשני מובנים: בשנת 2000 הייתה הצמיחה בסחר העולמי מהירה מזו הצפויה כיום, ועל כן עצמת הירידה נמוכה יותר. נוסף על כך הזעזוע בשנת 2001 התחולל בעקבות התנפצות בועת הטכנולוגיה העילית – תחום ההתמחות של היצוא הישראלי – ועל כן גמישות היצוא ביחס לזעזוע מעין זה הייתה גבוהה מאוד. בתרחיש המתואר כאן הזעזוע אינו ממוקד בענף מסוים, ולכן רגישותו של היצוא פחותה. על פי התחזיות הרווחות כיום לא צפויה האטה ברמת הפעילות הגלובלית בתחום הטכנולוגיה העילית. אולם אם תתרחש האטה כזו, היא תשפיע כמובן על היצוא הישראלי בעצמה הגבוהה מזו המוצגת בתרחישים. יש לזכור גם כי המשק הישראלי חשוף יותר להאטה במדינות המערביות, כך שאם ההאטה תנבע בעיקר ממדינות אלה, הפגיעה ביצוא תהיה גדולה יותר (למשל ארצות הברית ואירופה).

לוח 4 קצב צמיחת הסחר העולמי (באחוזים)

2011	2010	2009	2008	
7.5	7.5	7.5	7.5	תרחיש בסיסי
5.3	3.4	2.0	0.0	תרחיש האטה עולמית

השפעות הזעזוע: הפגיעה ביצוא תוביל לכמה תוצאות: ירידה בסך הביקושים במשק (ביחס לתרחיש הבסיסי): ירידה בפריון;³ ירידה בביקוש לעובדים שתוביל לעליית שיעור האבטלה ולירידה בהכנסה הפנויה; ירידה

3 הפריון המחזורי יקטן (בגלל הירידה בניצולת ההון), משקל היצוא בתוצר (שהפריון בו גבוה יחסית) ירד, וההתקדמות הטכנולוגית הנובעת מזליגת אינפורמציה תואט.

בביקושים המקומיים (צריכה פרטית והשקעה); ירידה בסך המקורות של המשק – התוצר והיבוא גם יחד. בעקבות הפיחות הראלי שצפוי להתרחש לאורך זמן לאחר הזעזוע, הפגיעה ביצוא תהיה קטנה יותר בטווח הבינוני והארוך.

מכיוון שהנחנו שהמדיניות הכלכלית לא תשתנה בעקבות הזעזוע, משקל הגירעון והחוב הציבורי ביחס לתוצר צפויים לגדול יחסית לתרחיש הבסיסי בגלל הירידה בסך תקבולי המסים עקב ההאטה בצמיחה.

תרחיש 2: הרעה ממושכת במצב הביטחוני

עוד זעזוע שפגע במשק בשנת 2001 היה פרוץ האנתיפאדה השנייה. בתרחיש ההרעה במצב הביטחוני הנחנו שבשנת 2008 תחול הרעה ביטחונית שתימשך עד שנת 2011. גם כאן הנחנו שהזעזוע יימשך זמן ארוך יותר, אך יהיה מתון יותר ביחס לאירועים הקודמים. אין ספק שניסיון השנים האחרונות מלמד שלזעזוע ביטחוני ממושך, כדוגמת האנתיפאדה, השפעות שליליות בעלות עצמות גדולות מאלה של אירוע ביטחוני קצר יחסית כדוגמת מלחמת לבנון השנייה. בניגוד להאטה העולמית, הזעזוע הביטחוני אינו מקבל ביטוי ישיר במודל, ויש להעריך את ערוצי ההשפעה העיקריים שלו על המשק. לוח 5 (להלן) מציג את השינויים שנעשו בתרחיש זה ביחס לתרחיש הבסיסי. ערוצי ההשפעה העיקריים הם עלייה בהוצאות הביטחון, ירידה חדה בתיירות הנכנסת, ירידה חדה בהשקעות עקב הירידה בציפיות המשקיעים ועלייה ברמת הסיכון, ירידה אקסוגנית בצריכה הפרטית בשל ירידת אמון הצרכנים,⁴ ירידה ביצוא וירידה בפיריון הייצור.⁵

4 הכוונה לירידה מעבר לירידה האנדוגנית הנובעת מהירידה בפעילות המשק והכנסות הפרטים. נהוג למדוד רכיב זה באמצעות מדד אמון הצרכנים.

5 ירידה זו בפיריון צפויה בשל הירידה בניצולת הנובעת מירידת הביקושים ובשל הפניית גורמי ייצור לפעילויות פרודוקטיביות פחות, למשל עובדי שמירה.

לוח 5 השינויים בתרחיש ההרעה הביטחונית ביחס לתרחיש הבסיסי (באחוזים)

2011	2010	2009	2008	
0.0	0.0	-50.0	-50.0	יצוא תיירות
-1.0	-1.0	-1.0	-1.0	יצוא אחר
-1.0	-1.0	-1.0	-1.0	צריכה פרטית
-5.0	-5.0	-5.0	-5.0	השקעה
-1.0	-1.0	-1.5	-1.5	פריון
-2.2	0.0	1.9	3.25	הוצאה ביטחונית

השפעות הזעזוע: בתרחיש זה הירידה בסך הביקושים נובעת בעיקר מהביקושים המקומיים. גם כאן בשיווי משקל יהיה פחות בשער החליפין הראלי, אשר ילווה בהקטנת היבוא והייצור המקומי; התמריץ ליצוא, לעומת זאת, דווקא יעלה, ולכן היצוא צפוי להיפגע פחות משייפגע היבוא. מלבד צד הביקושים, גם צד ההיצע צפוי להיפגע בעקבות הירידה בפריון ובמלאי ההון, הביקוש לעובדים צפוי לרדת, ושיעור האבטלה צפוי לעלות. עלייה זו באבטלה תקוּזז בחלקה בעקבות העלייה בהוצאה הביטחונית והגידול במצבת כוח האדם של המגזר הציבורי. הגידול בהוצאות המגזר הציבורי בשילוב הירידה בהכנסות ממסים יובילו לעלייה במשקל הגירעון והחוב בתוצר.

תרחיש 3: תרחיש משולב

התרחיש המשולב משלב את שני התרחישים הקודמים. לוח הסיכום (לוח 6 להלן) מראה שתוצאות התרחיש מבטאות את סכום שני התרחישים הקודמים ואינן מציגות השפעה הדרגתית אפשרית.⁶ התרחיש מחזיר את המשק לתנאים ששררו בשנת 2003, עם דעיכת האנטיפאדה השנייה.

6 אפשר היה להוסיף בתרחיש המשולב למשל עלייה בפרמיית הסיכון של המשק וברמת הריבית הראלית בעקבות העלייה החדה בחוב הציבורי (הגדולה מזו שבאה לידי ביטוי בכל אחד מהתרחישים בנפרד).

לוח 6 סיכום התרחישים (באחוזים)

ממוצע 2012-2008	2012	2011	2010	2009	2008	תרחיש	
4.3	4.1	4.2	4.3	4.1	4.6	תרחיש בסיסי	תוצר מקומי גולמי
2.9	3.8	3.3	2.9	2.4	2.1	האטה עולמית	
2.8	3.5	2.3	2.8	2.4	2.7	הרעה במצב הביטחוני	
1.4	3.3	1.4	1.4	0.7	0.2	תרחיש משולב	
7.0	6.9	6.9	6.9	7.0	7.2	תרחיש בסיסי	שיעור אבטלה
9.3	9.2	9.6	9.6	9.3	8.7	האטה עולמית	
8.4	8.3	8.9	8.5	8.4	8.1	הרעה במצב הביטחוני	
10.8	10.6	11.7	11.3	10.6	9.6	תרחיש משולב	
78.2	71.4	75.7	79.1	81.6	83.1	תרחיש בסיסי	יחס חוב- תוצר
87.6	86.5	88.4	88.8	87.9	86.3	האטה עולמית	
88.4	89.2	90.2	89.0	87.7	85.8	הרעה במצב הביטחוני	
98.6	105.8	104.1	99.4	94.4	89.2	תרחיש משולב	

התממשות כל אחד מהסיכונים בנפרד צפויה להוריד את תוואי הצמיחה לקצב ממוצע של כ-2.9% ולהעלות את היחס חוב-תוצר לרמה הקרובה לזו של היום. למעשה יחלוף יותר מעשור ללא שיפור של ממש במשקל החוב בתוצר, לאחר שבשנות התשעים צומצם החוב ב-50 נקודות האחוז. שילוב שני הזעזועים השליליים יוביל לתוואי צמיחה ממוצע של 1.4% לשנה, לעלייה בשיעור האבטלה לרמה של 10.6% בשנת 2012 וליחס חוב-תוצר של 105.8% – רמה גבוהה אף מזו ששררה בשיא המיתון הקודם. לסיכום, למרות ההתקדמות הגדולה של המשק הישראלי בשנים האחרונות, בכל זאת נותרה בעינה, שלא במפתיע, מידת פגיעותו הגדולה לזעזוע שלילי רב-עצמה, דוגמת החרפה ממושכת במצב הביטחוני והאטה חדה במשק הגלובלי.

2. תרומת המשמעת הפיסקלית לעמידות המשק בפני זעזועים שליליים

בשנים האחרונות הציבה לעצמה הממשלה יעדים אחדים בתחום המדיניות הפיסקלית, בכללם צמצום משקל המגזר הציבורי בתוצר, הפחתת נטל המס והורדת החוב הציבורי לרמה המקובלת בעולם. על פי התרחיש הבסיסי החוב הציבורי יורד מרמה של 88 אחוזי תוצר בשנת 2006 לרמה של 71 אחוזי תוצר בשנת 2012, ומשקל ההוצאה הציבורית יורד מ-40

אחוזי תוצר לכ־35 אחוזי תוצר בתקופה זו. הצריכה הציבורית האזרחית עולה באותה תקופה בקצב ממוצע של 1.3 אחוזי תוצר (מ־2009 ב־1% בלבד). חלק גדול מקצב הקטנת החוב נובע מהצמיחה המהירה של המגזר העסקי, המיוחסת בחלקה לצמצום נטל המס ולאמינות שרכשה המדיניות הפיסקלית בשנים האחרונות.

בחלק זה אנו בוחנים את תרומת המשמעת הפיסקלית (במאפייניה הנוכחיים) לצמצום פגיעות המשק לזעזועים השליליים שהוזכרו. בהמשך נבדוק תרחיש המבטא הרחבה פיסקלית המלווה בזעזוע שמתחיל בשנת 2010 ודומה לזעזוע המשולב (האטה עולמית והחרפת האי־שקט הביטחוני). בתרחיש האחרון הזעזוע נמשך שלוש שנים בלבד, אך עצמתו הוגברה על מנת לייצר דמיון בינו לבין הזעזוע המשולב. כמו כן הונח שבעקבות הזעזוע השלילי תחזור המדיניות הפיסקלית להיות מדיניות מרסנת, אך בפיגור של שנה אחת. בלוח 7 מופיעה רשימת השינויים בתרחיש המדיניות המרחיבה ביחס לתרחיש הבסיסי. השינויים נעשו בשנים 2008-2012 והתבטאו בעלייה בצריכה הציבורית האזרחית, בשכר הראלי במגזר הציבורי ובתשלומי העברה לנפש. כן חלה עלייה בשיעור המס, כנדרש בעמידה ביעד הגירעון.

לוח 7 שינויים ביחס לתרחיש הבסיסי (באחוזים)

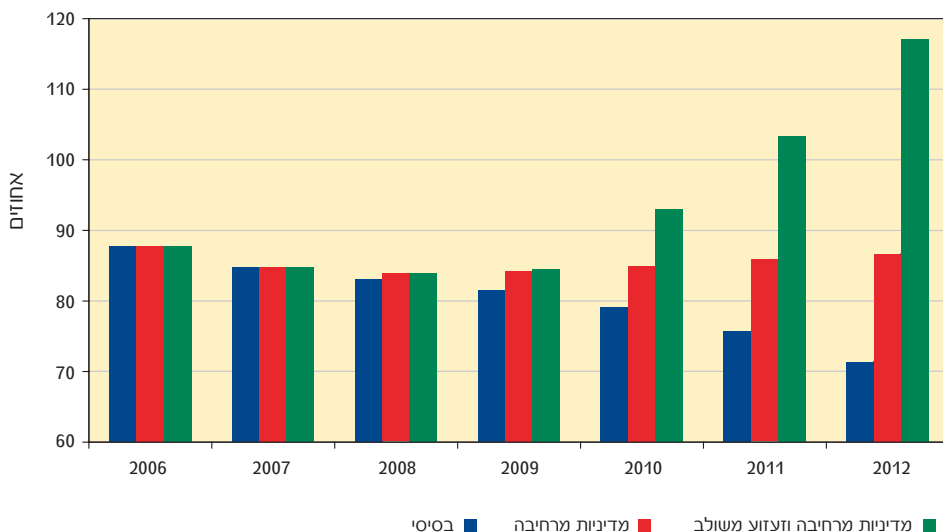
2012	2011	2010	2009	2008	
2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	צריכה ציבורית אזרחית
2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	שכר ראלי במגזר הציבורי
7.0	7.0	7.0	7.0	7.0	תשלומי העברה לנפש
3.9	3.7	3.6	3.5	3.2	סך ההוצאה הציבורית
3.0	3.0	3.0	3.0	1.0	מסים (ישירים ועקיפים)

התוצאות: תרשים 22 (להלן) מציג את משקל החוב בתוצר לאורך זמן בשלושה תרחישים: התרחיש הבסיסי, תרחיש ההרחבה הפיסקלית ותרחיש ההרחבה הפיסקלית המלווה בזעזוע משולב (האטה עולמית והחרפת האי־שקט הביטחוני).

מהתרשים ברור שמדיניות פיסקלית מרחיבה יחסית מגבירה את פגיעות המשק יותר ממה שמגביר אותה זעזוע משולב. דינמיקת החוב הציבורי שנוצרת במדיניות הפיסקלית המרחיבה מובילה ליחס חוב-

תוצר של קרוב ל-120% (!) בשנת 2012 ועלולה לסכן את היציבות הכלכלית והפיננסית ולפגוע באמינות המדיניות וביציבות המדינה.
 תוצאות מפורטות של תרחישים אלה מופיעות בנספח שבסוף חוברת זו. חשוב לציין שמתרחיש ההרחבה הפיסקלית בולטת תחלופה בין התוצר העסקי לציבורי, וקצב הצמיחה הממוצע יורד ב-1.3% ביחס לתרחיש הבסיסי.

תרשים 22 היחס חוב-תוצר בתרחישים השונים

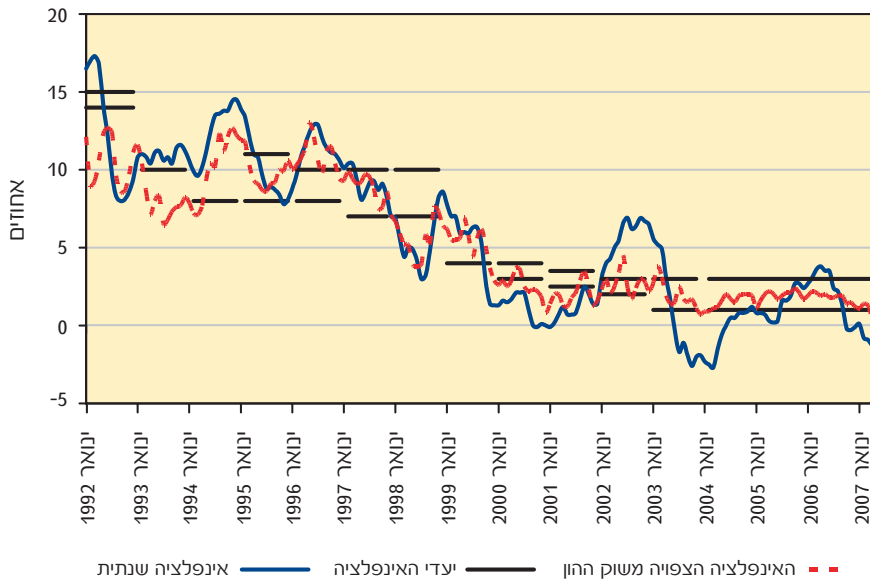
תוצאות הניתוח מלמדות שגם אחרי התפתחויות המקרו החיוביות, ועל רקע הרמה הגבוהה של החוב הציבורי יחסית לתוצר, נותרה מידת פגיעות גדולה של המשק לזעזוע שלילי חזק שיש בו החרפה ממושכת במצב הביטחוני והאטה חדה במשק הגלובלי. כניסה למיתון בשילוב עם עלייה ניכרת בשיעור האבטלה, בריבית הראלית וביחס החוב הציבורי לתוצר הן תוצאות לא מפתיעות במצב כזה. בה בעת בולטת תפקידה המכריע של המשמעת הפיסקלית בקביעת מידת עמידותו של המשק בפני הזעזועים. הנהגת מדיניות פיסקלית מרחיבה יחסית מגבירה את פגיעות המשק לזעזועים השליליים ועלולה לסכן את היציבות הכלכלית והפיננסית ובד בבד לפגוע ביציבות המדינה. יתרה מזו אי-שמירה על משמעת פיסקלית סבירה עלולה להעצים את ההשפעות השליליות של זעזועים על המשק ולהחזיר אותנו לטעויות העבר.

ד. אינפלציה והמדיניות המוניטרית

סביבת האינפלציה במשק הישראלי מוסיפה להיות נמוכה, כמקובל במדינות המערב. למרות זאת ניכרת תנודתיות רבה בשיעור האינפלציה, הנובעת לאחרונה מתנודתיות בשער החליפין של הדולר בעולם ובמחירי האנרגיה. גורמים אלו תרמו להחטאת יעד האינפלציה של הממשלה בשנת 2006, וייתכן שיתרמו לכך ששיעור האינפלציה השנה יהיה נמוך מהיעד. חברי הצוות סבורים שבנק ישראל פעל נכון כאשר הפגין גמישות, אך גם זהירות, והתאים את הריבית כנדרש להשגת יעד האינפלציה. עם זאת רצוי למצוא דרכים להתגבר על קשיי המדיניות שנוצרו עקב התנודתיות הרבה בגורמים האקסוגניים.

שאלה רלוונטית לדיון היא אם ההחטאות התכופות של יעד האינפלציה פגעו באמינותה של המדיניות המוניטרית. תשובות מעניינות מתקבלות מעיון בתרשים 23, המציג את שיעור האינפלציה בפועל, את האינפלציה הצפויה משוק ההון ואת יעד האינפלציה משנת 1992. מתברר שלפני שנת 2003 מרבית החריגות מיעד האינפלציה היו מלוות בצפייות לחריגות דומות מהיעד בעתיד, וסביר להניח שהדבר ביטא פגיעה באמינותם של היעד ושל המדיניות המוניטרית בעקבות ההחטאות.

תרשים 23 תנודתיות באינפלציה ואמינות היעד (לפי הציפיות משוק ההון)

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בנק ישראל ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

חרף החטאות מסוימות של יעד האינפלציה בתקופה שלאחר 2003, הציפיות לאינפלציה הוסיפו בדרך כלל להיות בתחום היעד. עם זאת בחודשים אפריל ומאי 2007 האינפלציה הצפויה נמוכה מהגבול התחתון של היעד (1%). התוצאה היא שהחטאת היעד מלווה שוב בפגיעה באמינותו.

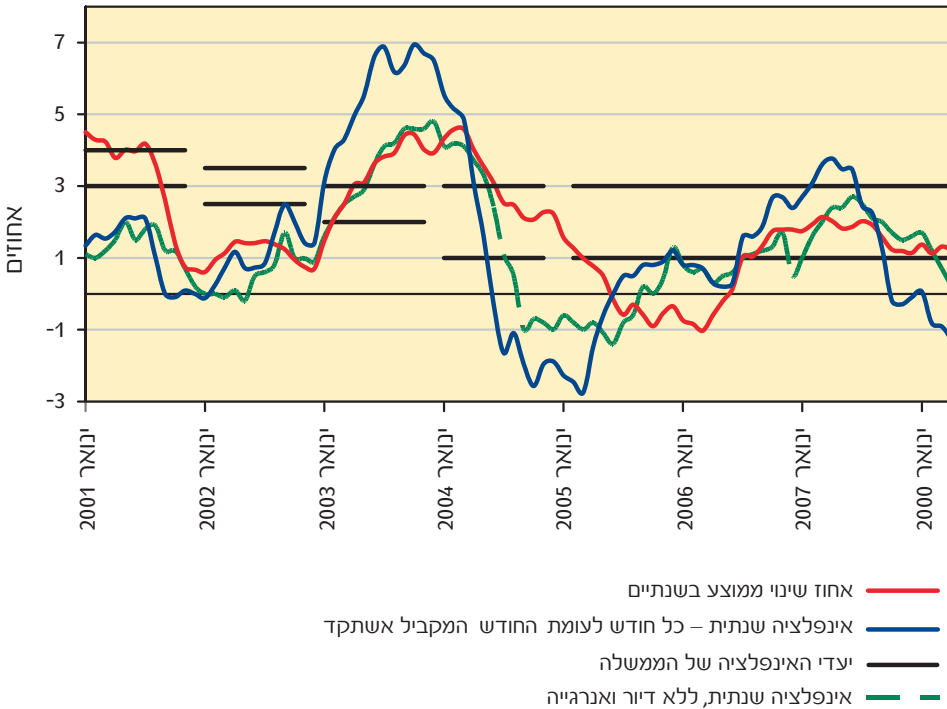
אין ערובה לכך שאמינות היעד לא תיפגע עוד אם תימשך התנודתיות הרבה בגורמים האקסוגניים. מלבד זאת סביר להסיק **שתנודתיות האינפלציה סביב היעד יוצרת אי־ודאות בפרמטרים כלכליים ופיננסיים, ושהחטאת יעד האינפלציה עלולה לפגוע באמינות המדיניות המוניטרית.** לפיכך רוב חברי הצוות ממליצים לממשלה ולבנק ישראל לשקול שורה של צעדים מוחשיים לחידוד משטר יעד האינפלציה:⁷

- **הבהרה של פרק הזמן שהיעד חל עליו.** החלטת הממשלה 2183 מיום 16 באוגוסט 2000 קובעת שיעד האינפלציה לשנת 2002 יעמוד על 2%-3% ומשנת 2003 ואילך על 1%-3%. תחום זה יוגדר יציבות מחירים'. נראה אפוא שההתייחסות היא ליעד קלנדרי. במרבית המדינות הפועלות לפי יעד אינפלציה, שהוא מטבעו משטר הפונה לעתיד (forward looking), הגדרת היעד והפעלת המדיניות הן ל-12 או ל-24 החודשים הקרובים, ולא בהתאם למדידה הקלנדרית. אמנם בדוחות בנק ישראל יש התייחסות רציפה ליעד, אך רצוי שהחלטת הממשלה תנסח בבירור את פרק הזמן המדובר.
- **הארכה של אופק יעד האינפלציה מיעד שנתי ליעד לטווח ארוך יותר.** הגדרה ברוח זו, בטווח הבינוני (over the medium term), מקובלת במדינות רבות (למשל אוסטרליה, ניו זילנד, צ'ילה ושוודיה). אפשר, לדוגמה, להגדיר את יעד האינפלציה כמתאים לאינפלציה השנתית הממוצעת בשנתיים הקרובות ('הטווח הבינוני'). תרשים 24 (להלן) ממחיש כצפוי ש'החלקת' האינפלציה הרלוונטית ליעד רחוק יותר מ-12 החודשים הקרובים (כנהוג במדינות שהוזכרו לעיל) אכן מקטינה מאוד את החריגות מהיעד. עם זאת כדאי לבדוק אם הארכת האופק אינה פוגעת באמינותו ואינה מגבירה את תנודתיות האינפלציה השנתית.

7 נציג בנק ישראל ציין לפני חברי הצוות כי בימים אלה צוות פנימי בבנק ישראל עוסק בסוגיית המשתנים הרצויים של משטר יעד האינפלציה בישראל.

■ **הדגשה של הגדרות מדד המחירים ללא הגורמים התנודתיים.** בחלק מהמדינות נהוג להגדיר את היעד במונחי 'אינפלציה בסיסית' או במונחי מדד המחירים לצרכן ללא אנרגייה וגורמי תנודתיות נוספים. הגדרות מעין אלה נתקלות בקושי מיוחד במשק הישראלי בגלל הצמדת שכר ונכסים פיננסיים למדד המחירים הכולל (ולאו דווקא למדד ללא גורמים תנודתיים). תרשים 24 מציג את התנהגות האינפלציה לאורך זמן, ללא דיור ואנרגייה. גם כאן – במקצת המקרים (לדוגמה ב־2006) – השיעור יציב יותר וקרוב יותר ליעד שנקבע. אמנם בנק ישראל נוהג לפרסם מדדי מחירים 'ללא' ומשתמש בהם בנייתוחים כלכליים, אך רצוי שמעמדם של מדדים אלה יהיה משמעותי יותר.

תרשים 24 שיעור האינפלציה והיעד בהגדרות שונות של אינפלציה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בנק ישראל ועיבודי המחלקה הכלכלית של בנק הפועלים.

- **פרסום תחזית האינפלציה של בנק ישראל.** עיקר הדיון על הערכות האינפלציה העתידית (למשל בדוח האינפלציה החצי שנתי של בנק ישראל) נסב על הערכות משוק ההון, מהחזאים הפרטיים ומסקר החברות. נהוג גם להביא בחשבון את 'דיאגרמת המניפה', התוחמת את האי־ודאות של האינפלציה העתידית. אבל שלא כמו בנקים מרכזיים רבים בעולם, אין בנק ישראל מפרסם את תחזיתו המספרית לאינפלציה. רוב חברי הצוות סבורים שפרסום סדיר של התחזית – בכללו התייחסות לשער הריבית שברקע התחזית – יתרום להגברת שקיפותה ואמינותה של המדיניות המוניטרית.⁸

8 עוד עניין שרצוי לבדוק הוא כיצד א־סימטרייה בסיכונים הפיננסיים של המשק משפיעה על מידת הסימטרייה בהחלטות הריבית.

נספח: אינדיקטורים עיקריים בתרחישים השונים

לוח נ-א תרחיש האטה עולמית

אינדיקטורים עיקריים לשנים 2004-2006 ותחזית לשנים 2007-2012

אחוזי שינוי כמותיים (אלא אם צוין אחרת)										
ממוצע -2008 2012	תחזית						נתונים בפועל			שנה
	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	
										I. מקורות ושימושים
2.9	3.8	3.3	2.9	2.4	2.1	5.1	5.1	5.3	4.6	1. תוצר מקומי גולמי
3.4	4.7	4.0	3.4	2.8	2.2	6.3	6.4	6.7	6.6	מזה: א. מגזר עסקי
1.2	1.0	1.0	1.0	1.0	1.9	2.2	1.6	1.8	-1.3	ב. שירותים ציבוריים
3.3	6.2	4.4	3.0	1.6	1.4	5.5	3.1	3.4	12.1	2. יבוא
3.1	6.5	4.5	2.7	2.0	-0.3	7.6	4.9	5.1	18.2	3. יצוא
3.4	4.2	3.6	3.5	2.6	2.8	4.4	4.8	3.4	5.5	4. צריכה פרטית
0.8	0.6	0.6	0.6	0.4	1.6	3.0	3.3	2.7	-2.3	5. צריכה ציבורית
5.1	6.2	5.7	4.9	3.7	4.9	5.2	4.1	11.5	1.2	6. השקעה גולמית מקומית
3.1	3.8	3.3	3.1	2.4	2.9	4.0	4.1	4.3	2.8	7. שימושים מקומיים
										II. היצע התוצר העסקי
2.8	2.8	2.6	2.6	2.8	3.1	3.0	2.5	2.6	2.6	8. מלאי ההון (תחילת תקופה)
1.5	2.5	2.0	1.6	1.2	0.4	3.5	3.5	3.1	2.6	9. מועסקים מקומיים
1.5	2.1	1.8	1.5	1.1	0.9	2.9	3.2	3.7	4.2	10. הפרייון הכולל
1.8	2.1	2.0	1.8	1.6	1.7	2.7	2.8	3.5	4.0	11. פרייון העבודה (תוצר למועסק)
1.0	0.9	0.5	0.6	0.4	2.5	3.4	1.8	1.5	1.0	12. שכר למשרת שכיר
9.3	9.2	9.6	9.6	9.3	8.7	7.5	8.4	9.0	10.4	13. שיעור האבטלה
										III. מאזן תשלומים (מיליוני דולרים)
1,181	1,491	1,193	1,049	1,226	944	2,219	944	25	325	14. מאזן הסחורות והשירותים נטו
5,695	5,993	5,710	5,567	5,748	5,459	6,819	6,841	4,295	2,926	15. החשבון השוטף נטו
										IV. המגזר הציבורי
-2.8	-1.4	-2.4	-3.3	-3.6	-3.2	-2.2	-1.8	-3.1	-4.9	16. גירעון המגזר הציבורי (אחוזי תוצר)
1.9	1.7	1.7	1.7	1.6	2.7	4.0	3.8	0.2	-0.6	17. סך הוצאות המגזר הציבורי
87.6	86.5	88.4	88.8	87.9	86.3	84.8	87.8	97.0	100.8	יחס חוב-תוצר ברוטו (אחוזי תוצר)

לוח נ-ב תרשיש האטה ביטחונית

אינדיקטורים עיקריים לשנים 2004-2006 ותחזית לשנים 2007-2012

אחוזי שינוי כמותיים (אלא אם צוין אחרת)										
ממוצע -2008 2012	תחזית						נתונים בפועל			שנה
	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	
										I. מקורות ושימושים
2.8	3.5	2.3	2.8	2.4	2.7	5.1	5.1	5.3	4.6	1. תוצר מקומי גולמי
3.3	4.4	2.8	3.4	2.8	3.0	6.3	6.4	6.7	6.6	מזה: א. מגזר עסקי
1.2	1.0	0.6	1.0	1.2	2.3	2.2	1.6	1.8	-1.3	ב. שירותים ציבוריים
3.8	6.7	3.6	3.4	2.7	2.9	5.5	3.1	3.4	12.1	2. יבוא
4.9	5.9	4.9	5.2	4.7	3.9	7.6	4.9	5.1	18.2	3. יצוא
3.0	4.4	2.6	2.9	2.3	2.7	4.4	4.8	3.4	5.5	4. צריכה פרטית
0.9	0.6	-0.1	0.6	1.0	2.6	3.0	3.3	2.7	-2.3	5. צריכה ציבורית
1.6	6.6	1.0	0.5	-0.5	0.4	5.2	4.1	11.5	1.2	6. השקעה גולמית מקומית
2.2	3.9	1.7	2.0	1.5	2.2	4.0	4.1	4.3	2.8	7. שימושים מקומיים
										II. היצע התוצר העסקי
1.8	0.9	1.3	1.7	2.3	3.1	3.0	2.5	2.6	2.6	8. מלאי ההון (תחילת תקופה)
2.0	2.8	1.8	2.1	1.9	1.4	3.5	3.5	3.1	2.6	9. מועסקים מקומיים
1.3	2.2	1.2	1.4	0.8	1.0	2.9	3.2	3.7	4.2	10. הפרייון הכולל
1.3	1.6	1.0	1.2	0.9	1.5	2.7	2.8	3.5	4.0	11. פרייון העבודה (תוצר למועסק)
0.9	0.4	0.5	0.4	0.5	2.7	3.4	1.8	1.5	1.0	12. שכר למשרת שכיר
8.4	8.3	8.9	8.5	8.4	8.1	7.5	8.4	9.0	10.4	13. שיעור האבטלה
										III. מאזן תשלומים (מיליוני דולרים)
5,831	7,667	7,718	6,278	4,579	2,910	2,219	944	25	325	14. מאזן הסחורות והשירותים נטו
10,344	12,190	12,233	10,790	9,088	7,419	6,819	6,841	4,295	2,926	15. החשבון השוטף נטו
										IV. המגזר הציבורי
-3.2	-2.1	-3.1	-3.7	-3.9	-3.3	-2.2	-1.8	-3.1	-4.9	16. גירעון המגזר הציבורי (אחוזי תוצר)
2.0	1.7	1.2	1.6	2.0	3.4	4.0	3.8	0.2	-0.6	17. סך הוצאות המגזר הציבורי
88.4	89.2	90.2	89.0	87.7	85.8	84.8	87.8	97.0	100.8	18. יחס חוב-תוצר ברטו (אחוזי תוצר)

לוח נ-ג תרחיש האטה עולמית והרעה ביטחונית

אינדיקטורים עיקריים לשנים 2004-2006 ותחזית לשנים 2007-2012

אחוזי שינוי כמותיים (אלא אם צוין אחרת)										
ממוצע -2008 2012	תחזית						נתונים בפועל			שנה
	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	
										I. מקורות ושימושים
1.4	3.3	1.4	1.4	0.7	0.2	5.1	5.1	5.3	4.6	1. תוצר מקומי גולמי
1.5	4.1	1.7	1.5	0.5	-0.5	6.3	6.4	6.7	6.6	מזה: א. מגזר עסקי
1.2	1.0	0.6	1.0	1.2	2.3	2.2	1.6	1.8	-1.3	ב. שירותים ציבוריים
0.6	6.4	1.4	-0.4	-2.4	-2.0	5.5	3.1	3.4	12.1	2. יבוא
1.5	5.7	3.1	1.9	0.3	-3.4	7.6	4.9	5.1	18.2	3. יצוא
1.5	3.8	1.4	1.3	0.2	0.7	4.4	4.8	3.4	5.5	4. צריכה פרטית
0.9	0.6	-0.1	0.6	1.0	2.6	3.0	3.3	2.7	-2.3	5. צריכה ציבורית
-0.5	7.1	-0.5	-2.6	-4.9	-1.4	5.2	4.1	11.5	1.2	6. השקעה גולמית מקומית
1.0	3.5	0.8	0.5	-0.5	0.8	4.0	4.1	4.3	2.8	7. שימושים מקומיים
										II. היצע התוצר העסקי
1.2	-0.4	0.2	1.0	2.1	3.1	3.0	2.5	2.6	2.6	8. מלאי ההון (תחילת תקופה)
1.1	3.4	1.5	1.1	0.6	-0.8	3.5	3.5	3.1	2.6	9. מועסקים מקומיים
0.3	1.9	0.6	0.5	-0.6	-0.9	2.9	3.2	3.7	4.2	10. הפרייון הכולל
0.3	0.6	0.2	0.4	-0.1	0.4	2.7	2.8	3.5	4.0	11. פרייון העבודה (תוצר למועסק)
-0.7	-1.5	-1.4	-1.4	-1.5	2.3	3.4	1.8	1.5	1.0	12. שכר למשרת שכיר
10.8	10.6	11.7	11.3	10.6	9.6	7.5	8.4	9.0	10.4	13. שיעור האבטלה
										III. מאזן תשלומים (מיליוני דולרים)
4,200	6,044	6,076	4,703	3,047	1,131	2,219	944	25	325	14. מאזן הסחורות והשירותים נטו
8,899	10,915	10,860	9,403	7,662	5,655	6,819	6,841	4,295	2,926	15. החשבון השוטף נטו
										IV. המגזר הציבורי
-5.6	-5.0	-6.0	-6.3	-5.9	-4.5	-2.2	-1.8	-3.1	-4.9	16. גירעון המגזר הציבורי (אחוזי תוצר)
1.9	1.7	1.2	1.6	2.0	3.4	4.0	3.8	0.2	-0.6	17. סך הוצאות המגזר הציבורי
98.6	105.8	104.1	99.4	94.4	89.2	84.8	87.8	97.0	100.8	18. יחס חוב-תוצר ברוטו (אחוזי תוצר)

לוח נ-ד תרחיש מדיניות פיסקלית מרחיבה

אינדיקטורים עיקריים לשנים 2004-2006 ותחזית לשנים 2007-2012

אחוזי שינוי כמותיים (אלא אם צוין אחרת)										
תחזית							נתונים בפועל			
ממוצע -2008 2012	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	שנה
										I. מקורות ושימושים
3.1	2.3	2.5	2.9	3.3	4.6	5.1	5.1	5.3	4.6	1. תוצר מקומי גולמי
3.4	2.4	2.6	3.2	3.7	5.3	6.3	6.4	6.7	6.6	מזה: א. מגזר עסקי
2.6	2.4	2.4	2.4	2.4	3.3	2.2	1.6	1.8	-1.3	ב. שירותים ציבוריים
6.3	6.2	6.0	6.2	6.7	6.6	5.5	3.1	3.4	12.1	2. יבוא
4.7	3.9	4.0	4.2	5.0	6.4	7.6	4.9	5.1	18.2	3. יצוא
4.5	4.5	4.2	4.4	4.3	4.9	4.4	4.8	3.4	5.5	4. צריכה פרטית
2.1	1.9	1.9	1.9	1.7	2.9	3.0	3.3	2.7	-2.3	5. צריכה ציבורית
4.8	2.5	3.5	4.9	6.7	6.6	5.2	4.1	11.5	1.2	6. השקעה גולמית מקומית
4.0	3.5	3.5	4.0	4.2	4.7	4.0	4.1	4.3	2.8	7. שימושים מקומיים
										II. היצע התוצר העסקי
3.1	3.0	3.2	3.2	2.9	3.1	3.0	2.5	2.6	2.6	8. מלאי ההון (תחילת תקופה)
2.0	1.8	1.9	2.1	1.8	2.4	3.5	3.5	3.1	2.6	9. מוצקים מקומיים
1.1	0.2	0.3	0.7	1.5	2.7	2.9	3.2	3.7	4.2	10. הפריין הכולל
1.4	0.6	0.7	1.0	1.9	2.8	2.7	2.8	3.5	4.0	11. פריין העבודה (תוצר למועסק)
2.8	2.1	2.1	2.8	3.5	3.2	3.4	1.8	1.5	1.0	12. שכר למשרת שכיר
6.3	5.5	6.0	6.3	6.7	6.9	7.5	8.4	9.0	10.4	13. שיעור האבטלה
										III. מאזן תשלומים (מיליוני דולרים)
-894	-4,619	-2,386	-572	990	2,118	2,219	944	25	325	14. מאזן הסחורות והשירותים נטו
3,376	-526	1,785	3,675	5,344	6,604	6,819	6,841	4,295	2,926	15. החשבון השוטף נטו
										IV. המגזר הציבורי
-2.9	-2.8	-2.9	-3.1	-3.1	-2.8	-2.2	-1.8	-3.1	-4.9	16. גירעון המגזר הציבורי (אחוזי תוצר)
5.5	5.6	5.4	5.4	5.2	6.0	4.0	3.8	0.2	-0.6	17. סך הוצאות המגזר הציבורי
85.2	86.7	85.9	85.0	84.3	83.9	84.8	87.8	97.0	100.8	18. יחס חוב-תוצר ברוטו (אחוזי תוצר)

חלק שני

סיכום דברי הכינוס

מושב המקרו בפורום קיסריה 2007 עסק בעמידות המשק הישראלי לזעזועים חיצוניים ופנימיים. נתוני הצמיחה המרשימים בשנים האחרונות מחייבים התבוננות מעמיקה ביכולתנו להמשיך לשמר את הצלחתנו. נקודה זו נבחנה הן בחוברת המוגשת כאן הן בדבריהם של חלק גדול מהדוברים. משתתפים אחדים בחרו לדון בנושאים נוספים כגון צמצום הפערים בחברה הישראלית וההשקעה בחינוך. אין ספק שנושאים אלו קשורים אף הם לעמידות המשק בפני זעזועים. להלן מובאים סיכומי הדברים ממושב המקרו.

ליאו לייזרמן: במסגרת הדיונים בנושא כלכלת ישראל ישנם נושאים חשובים ביותר הראויים לדיון מעמיק, למשל עוני, חלוקת הכנסות, עורף וביטחון. בפורום זה איננו עוסקים בשאלות חשובות אלו, אלא מגבילים את הדיון המקרו-כלכלי לשאלה אחת בלבד: כיצד עלינו לנהוג על מנת לשמר את הצמיחה הכלכלית שחווינו בשנים האחרונות.

בתקופה הנוכחית ניכרים הישגים מקרו-כלכליים רבים, בכללם צמיחה מהירה ביותר של התוצר העסקי והתמ"ג, המלווה בגידול מרשים של היצוא, גידול בהשקעות הראליות במשק, ירידה בשיעור האבטלה, אינפלציה נמוכה ומעבר מגירעון בחשבון השוטף של מאזן התשלומים לעודף הולך וגדל. אפשר לומר כי התקופה שבין 2004 ל-2007 היא אחד הפרקים המוצלחים בהיסטוריה של המשק הישראלי. בשנים אלו קצב הצמיחה הוא 5% בממוצע ואינו יורד מ-4.5%. אנו קרובים מאד לממוצע הצמיחה העולמי, העומד על 5.1%. התחזיות לצמיחה העולמית בשנת 2008 גבוהות אף יותר.

שלושה גורמים עיקריים הם שיצרו את סביבת הצמיחה הנוכחית: הראשון, התרחבות הכלכלה הגלובלית, הבאה לידי ביטוי בין היתר בגידול הסחר העולמי; השני, רגיעה ביטחונית מבחינת היקף הפיגועים ועצמתם בשטח מדינת ישראל; השלישי, מדיניות כלכלית הכוללת רפורמות ושמירה על משמעת תקציבית. לאור הנתונים החיוביים בשנים האחרונות אנו שואלים היכן בכל זאת ישנן בעיות ומה יכול להשתבש ולהרע את מצב המשק בשנים הבאות.

אחד התחומים הבעייתיים במשק הישראלי הוא החוב הציבורי. להבדיל מהנתונים החיוביים הרבים במשק שהם משתני זרם, החוב הוא משתנה מלאי שנוצר מטעויות ומזעזועים שהשפיעו על המשק הישראלי. היחס חוב-תוצר הצטמצם בשנים האחרונות וכיום הוא עומד על כ-88% מהתוצר,

כפי שהיה בתחילת שנת 2000. ובכל זאת הוא גבוה בכ־25% מהיחס חוב־תוצר במדינות OECD. יחס חוב־תוצר גבוה הוא בעייתי מבחינה מעשית. התקציב הנדרש להחזר חובות מדינת ישראל הוא שני בגודלו לאחר תקציב הביטחון. בהקשר זה יש לנתח את הסיכון שבעליית היחס חוב־תוצר משום שהוא עלול להשפיע השפעה שלילית על המשק הישראלי כולו. לקראת הכינוס בחנו, בין השאר, את חוסנו של המשק הישראלי לזעזועים בכלכלה העולמית, והתברר לנו כי תגובת המשק הישראלי לזעזועים עולמיים קטנה יותר מתגובתם של המשקים המתעוררים. נתון זה הוא אינדיקציה לחוסן הכלכלי וליציבות המשק. לולא המשמעת הפיסקלית והישגיה בשנים האחרונות, השפעות הזעזועים היו גדולות הרבה יותר.

שגא ברוש: חוסנו של המשק הישראלי מורכב משני גורמים שאינם ניתנים להפרדה – החוסן הכלכלי והחוסן החברתי. יש עוד כלים שאפשר להעצים באמצעותם את חוסנו של המשק הישראלי. הכלי הראשון הוא הפחתת תשלומי המס - מס חברות ומס יחידים. מדינת ישראל קבעה יעד של 25% מס חברות עד לשנת 2010 ולדעתי יש לזרז את קצב הורדת המס. הכלי השני הוא עידוד המו"פ [מחקר ופיתוח]. מאז שנת 2000 ועד היום הקיצוץ המצטבר בתקציב המדינה למו"פ הוא כ־4 מיליארד ש"ח. לולא קוצץ תקציב המו"פ, שיעור הצמיחה במשק היה גבוה הרבה יותר מהשיעור הנוכחי. אין ספק שקיצוץ מצד המגזר הממשלתי הביא גם הוא להפחתת ההשקעות מצד המגזר העסקי ופגע פגיעה נוספת בצמיחת המשק. כלי נוסף הדומה לעידוד המו"פ הוא מסלול המענקים שמציע חוק עידוד השקעות הון. מדינות רבות מעודדות השקעות הון והקמת מפעלים בתחומן, ולפיכך מדינת ישראל נמצאת בתחרות קשה על משקיעים. מסלול המענקים עשוי לעודד זרים וישראלים להשקיע בישראל. לפיכך יש להאריך את תוקפו של חוק עידוד ההשקעות העומד לפוג בסוף השנה הנוכחית. הכלי השלישי והאחרון הוא עידוד היצוא. לדעתי הגדלת היצוא צריכה להיות מטרטנו הלאומית. כיום 50% מהיצוא של מדינת ישראל מגיעים מן הטכנולוגיה העילית ו־50% הנותרים הם יצוא של התעשייה הפשוטה. הגדלת יצוא התעשייה הפשוטה תביא לידי פיתוח הפריפריה באמצעות הקמת מפעלים וקווי ייצור. אני משוכנע כי זהו הפיתרון הנכון ליצירת מקומות עבודה ולהקטנת הפערים בחברה.

ירום אריאב: בשנה וחצי האחרונה ניכרת התקדמות בכושר העמידה של המשק הישראלי. ארבעת האירועים שהשפיעו רבות על המדינה ב-2006 – מחלת ראש הממשלה אריאל שרון, עליית החמאס, הבחירות בישראל והמלחמה בצפון – לא עצרו את התקדמות הכלכלה. גם אירועי 2007 – הפרשייה ברשות המסים, דוח וינוגרד, פרשיית שר האוצר אברהם הירשזון ויציאתו לחופשה וכן האירועים בעזה – לא גרמו הרעה של ממש לכלכלה הישראלית. אך ראוי לזכור כי לא לעולם חוסן. יש לבחון את השאלה כיצד בעולם גלובלי יכול משק קטן כמדינת ישראל, שיש לו הוצאות ביטחוניות של כ-12% מהתוצר, להתגונן מפני משבר של האטה עולמית או מפני משבר ביטחוני ממושך. מלבד השקעה במו"פ וטיפול בחוב-תוצר, שהוצגו קודם לכן כתורמים ליציבות המשק ולהמשך הצמיחה, ברצוני להעלות שתי פעולות חשובות נוספות: השקעה בחינוך כמפתח לצמיחה בעתיד והעלאת הפריון במגזר הציבורי. הגורם הראשון – השקעה בחינוך – אינו רק מקדם צמיחה אלא גם כלי לסגירת פערים. הגורם השני – העלאת הפריון במגזר הציבורי – חשוב מאוד לקידום הצמיחה. למעשה, המגזר הציבורי בולם היום את הצמיחה הכלכלית, ויש מקום להתמקצעות נוספת ולביזור סמכויות.

סטס מיסז'ניקוב: כדי לבחון את התמ"ג של מדינת ישראל אתיחס לנוסחה המוכרת לכול. התמ"ג מורכב מצריכה מקומית פרטית, מצריכה מקומית ממשלתית, מהשקעות ומעודף או גירעון ביצוא. בהנחה שהצריכה המקומית הממשלתית תיוותר בתחום שנקבע, עלייה של 1.7%, ובהנחה שההשקעה בסדר גודל של 70%-80% תישאר קבועה, יש לשים לב לשני הגורמים האחרים – צריכה מקומית פרטית ויצוא.

הצריכה הפרטית גדלה אם סך כל ההכנסה של הציבור גדל. מצב עניינים זה קורה באחת משתי דרכים – גידול בשיעור התעסוקה במשק או עלייה במשכורת הראלית הממוצעת במשק. הרפורמות של מס הכנסה שלילי ושל יצירת מרכזי הכשרה במתכונתן הנוכחית אינן גורמות בהכרח להגדלת שיעור התעסוקה, ולכן יש לתקן. כדי להשפיע על הגורם השני – עלייה במשכורת הראלית במשק – יש להקל במיסוי הפרט. מעמד הביניים שמרוויח בין 50,000 ל-200,000 ש"ח בשנה הוא עמוד השדרה של מדינת ישראל ושל כלכלתה, ויש להקל מעליו את נטל המס. רפורמת מס הרכב המתבצעת בימים אלו מביאה לתוצאה הפוכה ומוסיפה נטל מס על מעמד זה.

יש להסיר חסמים העומדים בפני מפעלים ועסקים שפניהם ליצוא. עקרונית יש להסיר מהכלכלה הישראלית חסמים המקשים על עסקים בכלל. חסמים אלו קיימים בכל תחום כמעט: ברישום המוניציפלי, במדיניות המרתיעה יזמים צעירים (שניתנים בה דמי אבטלה נמוכים לעצמאים), באפליה בתחום המכרזים הציבוריים, בבעיות בקרנות למימון בנקאי ובחוסר פיתוח יזמות בקרב אוכלוסיות מגזריות.

סילבן שלום: לפני כמה חודשים פרסמה ד"ר קרנית פלוג דוח של בנק ישראל ובו הסבר על היחלצות המשק מהמיתון. שני שלישים מההסבר הם סיבות חיצוניות, כגון שיפור בכלכלה העולמית ושיפור במצב הביטחוני, ושליש אחד ממנו הוא הרפורמות הכלכליות, בראשן הפחתת המסים והרפורמה במס הכנסה.

התרחיש המשולב שהוזכר כאן – האטה עולמית בצד הרעה במצב הביטחוני – ארע לצערי במשמרת שלי. עם זאת העולם נתן בנו אמון ולא הוריד את דירוג האשראי שנקבע עבורנו בשנת 2000 – שנת השיא של הטכנולוגיה העילית. אמון זה הושג הודות לצעדים הכלכליים שנקטנו. אין לי ספק שהרפורמה במס ההכנסה הורידה הורדה ניכרת את המס השולי והייתה מנוף אדיר לכלכלה, הן בצמיחה הן במתן מענה לצרכים חברתיים.

השאלה היא כיצד אנו מביאים את הצמיחה הכלכלית גם לשכבות החלשות. יש להביא בחשבון כי מעל 50% מהשכירים במדינת ישראל וחלק גדול מהעצמאים אינם משלמים מסים. אנשים אלו אינם נהנים מהפחתת המסים במדינה, וזהו מצב בעייתי מאוד. הפתרון הנכון הוא מס הכנסה שלילי שלא רק ימריץ את התעסוקה אלא גם יקטין את מספר העניים. בנוגע לצמצום הפערים בחברה, אני מאמין בנוסחה אחת: צמצום פערים בהשכלה שווה לצמצום פערים בהכנסה השווה לצמצום פערים חברתיים.

קובי הבר: אמנם עברו כמעט ארבע שנים של מחזור חיובי, אך הביטחון שמצבנו יישאר טוב לנצח איננו במקומו. ראשית, ישראל נמצאת במקום ה־21 מבחינת תוצר לנפש. גם אם נצמח בקצב של 3% לנפש והמדינות האחרות יצמחו בקצב של 1.5% בלבד, יעברו עשר שנים עד שנשיג את גרמניה, הנמצאת במקום ה־18. כולם חושבים שישראל היא אירופה; רוצים מערכת חינוך חינוך חינוך, מערכת תשתיות שתהיה הטובה בעולם, תמיכה

מהמדען הראשי, מעונות יום, מערכת בריאות; כולם רוצים שהכול יהיה כמו באירופה ואף טוב יותר, אבל העוגה איננה גדולה עד כדי כך. כל האפשרויות הכלכליות הללו הן נגזרת של הגדלת העוגה, ועל כן משימתנו היא הגדלתה. שנית, אמנם הקטנו את אחוז ההוצאה הציבורית לכ-46% מסך התוצר, אך אנו עדיין רחוקים ממדינות OECD. שלישית, שיעור ההשתתפות בכוח העבודה נמוך בישראל ב-10% מהמדינות שהיא רוצה להידמות אליהן. הנקודה הרביעית היא האיום המתמיד על המשמעת הפיסקלית. התנהלות הכנסת כיום בתחום החקיקה הפרטית היא בחזקת הפקרות. למשל, חוק הפוליו שעבר בקריאה שנייה ושלישית יעלה 400 מיליון ש"ח בשנה הבאה. איש מחברי הכנסת שהצביעו בעדו לא נתן דעתו על סדרי העדיפויות. כך גם בעניין חוק פיצול כיתות הלימוד. נקודה נוספת היא התחייבויות הממשלה והבטחותיה. ייתכן שלא יהיה להן כסוי לא בשל מצבו הרע של המשק, אלא בשל חריגתן מהמסגרת האפשרית. לסיכום, מדיניות פיסקלית אחראית משמעותה שמירה על מגבלת ההוצאה. כדי לעמוד במגבלה של 1.7% יש להפחית בין 8 ל-9 מיליארד ש"ח מההבטחות, מההתחייבויות ומהחקיקה הפרטית.

אבישי ברורמן: בעידן הגלובליזציה עולה חשיבותה של השאלה בדבר האילוצים הפנימיים של הכלכלה. אין תורה בעולם שמגבילה את ההוצאות ואת הגירעון ל-1.7% או לכל מספר אחר. מה שחשוב הוא האיתות, היוצר אמינות או חוסר אמינות. כשהייתי ממונה על המצע הכלכלי של מפלגת העבודה נדברנו שבמקום ההחלטה של בנימין נתניהו להעלות את ההוצאות הציבוריות ב-1% נציע העלאה של 2%. לאחר מכן, מסיבה כלשהי, החליטו על העלאה של 1.7%, והיום כל סטייה ממספר זה מתפרשת כחוסר אמינות של הממשלה. רוב הציבור שואל: 'אם כל כך טוב, למה כל כך רע?'. כל כך טוב כי יש צמיחה של כ-5%; כל כך טוב מפני שיש למדינה הון אנושי, צעירים ומבוגרים מוכשרים והגונים מרוב ארצות העולם. אבל גם כל כך רע כי הצמיחה אינה מחלחלת לפריפריה; כל כך רע מפני שאנחנו המדינה האי-שוויונית ביותר, שיש בה רמת העוני הגבוהה במערב ורמת החינוך הנמוכה במערב. השאלה היא איך אפשר בעוד 5 או 10 שנים להגיע לא רק למשתנה אחד בלבד של תל"ג לנפש אלא לכל המשתנים האחרים, שהם בעצם הווקטור שמאפיין את החברה. כאן המקום לדבר על רפורמות מבניות. אומר זאת ברורות: הריכוזיות עודנה בידי שני הבנקים הגדולים, ועל כן איני רואה את הבשורה הגדולה מגיעה מכיוונם.

מועלות אין-סוף הצעות חוק פרטיות מפני שאנשים פועלים בהתאם לתמריצים. התמריץ של חבר כנסת להעביר כמה שיותר הצעות חוק הוא הצגתו בטלוויזיה כחבר כנסת מצטיין. זאת המטרה שלו. קורה פה תהליך שחוזר על עצמו כמעט כל הזמן – שרי הממשלה מתחלפים כל שנה, חלקם אינם מתאימים לתפקידיהם, ובעקבות זאת נוצרת בעיה של משילות וביצוע. עם כל הכבוד לסוגיות הכלכליות שנידונו כאן, אין משמעות היסטורית לקביעה אם ההוצאות הציבוריות יגדלו ב-2.4% או ב-1.7%. החשוב מכול הוא שכללי המשחק יהיו פשוטים ככל האפשר וידועים לכול. בכנס קיסריה שהתקיים בעבר הסכמנו שכדי להרחיב את הצמיחה לתחומים נוספים ולא לצמצמה לתחום הטכנולוגיה העילית בלבד, יש לשדרג את הטכנולוגיה הפשוטה ל-Mind-Oriented Technology (MOTech), כפי שעושים סטף ואיתן ורטהיימר. אין כיום השקעה מספקת במחקר ובפיתוח, אף על פי שלדעתי הטבות המס בישראל הן טובות. הבעיה היא בבירוקרטיה המונעת הקמת מפעלים בבאר שבע ובקריית שמונה. עוד סוגיה היא השחיתות. אני סבור שהגלובליזציה והשחיתות הן הסכנות הגדולות לא רק למערב אלא לציוויליזציה המודרנית. מאז ומתמיד הייתה שחיתות בעולם, אבל בשל הירידה בעלות הניידות (transportation cost) היא התעצמה בתחומים של נשק, סמים, פטנטים, עבדים, ילדים ונשים, ואף מתגלמת בכל אותם 'ברונים' שפועלים היום בכל המדינות ומשפיעים על השחקנים הפוליטיים.

מנואל טרכטנברג: יש כמה היבטים שבהם המשק הישראלי חריג בהשוואה למדינות OECD ולתקן הבין-לאומי: היחס חוב-תוצר, שיעור העוני והאי-שוויון, שיעור התעסוקה, המגלם בתוכו גם את האבטלה וגם את שיעור ההשתתפות בכוח העבודה, וכן נטל הביטחון. לפנינו שני יעדים – יעד הגירעון ויעד האינפלציה. בעיניי הם אינם מספיקים כדי לקבוע מדיניות נכונה שתשרת את המטרות. לפיכך המועצה הלאומית לכלכלה המליצה לממשלה לאמץ עוד שני יעדים – צמצום העוני וגידול בשיעור התעסוקה.

לעניין היחס חוב-תוצר: עלינו לקבוע יעד של כ-60% וכן את השיפוע. המדיניות הפיסקלית צריכה להיגזר מן התוואי שנקבע. במתכונתה הנוכחית היא שורה של כללים ומגבלות ללא יעד מפורש. יעדי התקציב גם צד ההוצאות וגם צד ההכנסות – צריכים להיגזר מאמירה מפורשת בנושא יחס חוב-תוצר.

בנוגע לקבלת ההחלטות בעניין התקציב: לא ייתכן שכל החלטה שיש לה משמעות תקציבית רחבה מתקבלת במנותק מהתמונה הכללית. אפשר וצריך לשנות את הכללים. לו הייתי ראש ממשלה, הייתי שמח מאוד על כללים שמגבילים את יכולתי לקבל החלטות מנותקות מהתמונה הכללית.

רפי מלניק: שלושה רבעים מכינוס זה הוקדשו לשחיתות, למצב העורף ולקיצור שבוע העבודה לחמישה ימים. המצב הנוכחי של המשק מאפשר לנו לדון ברצינות בבעיות נוספות מלבד המשבר המקרו-כלכלי הכרוני שמלווה אותנו מאז ומתמיד. אנו נמצאים במשטר הרזיה, וההחלטה אם לשנות מדיניות היא החלטה פוליטית ממשלתית. על המדינה לאמץ מודל כלכלי, והממשלה נדרשת להכרעה לאומית בנושא.

בעניין המצב הכלכלי וחסיונות המשק בפני זעזועים חיצוניים: יש נתון הראוי להדגשה. בעשור האחרון הפריץ הכולל מגיע לשיעור ממוצע של כ-2.5%. זוהי מהפכה בכלכלת ישראל, והיא נובעת ממדיניות ארוכת שנים. כדי שמצב זה ימשך עלינו להתמיד במשטר של רפורמה כלכלית. מאז הקמת הממשלה החדשה אני מזהה חולשה כלשהי בעניין הרפורמות, ואם לא נתמיד בהן אנו עלולים לאבד פריץ זה בעתיד.

קרנית פלוג: צוות המקרו צופה צמיחה של 4.3% בממוצע עד שנת 2012. תרחיש זה מתבסס על גידול מהיר מאוד יחסית לשנים קודמות, גם בפריץ הכולל וגם בפריץ העבודה. תחזיות הצוות אופטימיות ביותר. פרופ' רוברט סולו השתתף בפורום קיסריה אשתקד והעיר בעניין הצמיחה בטווח הבינוני. לדבריו, צמיחה של 4% אינה ודאית, ואילו צמיחה של 6% לפרק זמן מתמשך היא מחוץ לטווח הסביר.

אוריאל לין: ישראל כמדינה אינה יכולה לאפשר שיעור אבטלה של 7%. בשלוש השנים האחרונות נוספו בכל שנה 80,000 מקומות עבודה בממוצע. כדי להוריד הורדה של ממש את שיעור האבטלה עלינו לייצר כ-90,000 מקומות עבודה בשנה. כך גם נגדיל את השתתפות האוכלוסייה בכוח העבודה. אם נתמיד בכך כשבע שנים נגיע לרמת תוצר השווה לזו שבמדינות אירופה, שאליהן אנו שואפים להידמות מבחינה זו.

הגדלת היצוא תורמת תרומה מוגבלת ליצירת מקומות עבודה חדשים, ויעיד על כך מצבה של גרמניה המייצאת יותר מכל מדינה אחרת באחוזים מהתוצר. גם בשנים שבהן הגדילה גרמניה מאוד את שיעור היצוא שלה,

לא הייתה לכך השפעה חיובית רבה על רמת התוצר ועל שיעור האבטלה. על כן המדיניות הכלכלית צריכה לשמור על עיקרון של אחדות לכל מגזרי המשק. יש להנהיג מדיניות כלכלית שיעדה המרכזי הוא יצירת מקומות עבודה חדשים בכל המגזרים בישראל.

בני לנדא: על ישראל למשוך חברות גלובליות כדי שיקימו מפעלים בשטחה. הקמת מפעל במדינה מביאה לא רק השקעה פיננסית אלא גם ידע ואמצעי ייצור. מדינות המצליחות למשוך השקעות זרות נהנות מצמיחה כלכלית מואצת. ישנם שלושה פרמטרים מדאיגים במשק הישראלי: גידול בתמ"ג לנפש נמוך מאוד לעומת המדינות המובילות בעולם, שיעור השתתפות נמוך בכוח העבודה ורמת השקעה זרה (שיוצרת תעסוקה) נמוכה במשק. אמנם ישנן השקעות זרות בישראל, אך רובן השקעות פיננסיות. אי-אפשר להעלות את התמ"ג לנפש בצורה מספקת בלי להעלות את שיעור המועסקים. שיעור ההשתתפות הנמוך בכוח העבודה לא רק מגביל את התמ"ג לנפש, אלא גם יוצר פערים חברתיים-כלכליים גדולים ועוני. אך גם אם שיעור ההשתתפות בכוח העבודה היה גדל וישראלים נוספים היו דורשים עבודה, מן הסתם הם היו מתווספים למובטלים לנוכח המחסור במקומות עבודה. ישראל יכולה וצריכה ללמוד מאירלנד ומסינגפור כיצד על ידי הטבות מס למשקיעים זרים אפשר ליצור מקומות תעסוקה חדשים ולקדם את הכלכלה המקומית.

רענן דינור: במדינת ישראל פחות מ־10% מהתקציב, כ־20 מיליארד ש"ח, נתונים לשיקול דעתה של הממשלה ואינם תקציב קשיח הנקבע מראש. לדעתי יש להגמיש את תקציב המדינה. דוגמה אחת המחזקת את דבריי היא תקציב החינוך. 5 מיליארד ש"ח שהתווספו לאחרונה לתקציב החינוך מגבירים את חוסר היעול של מערכת זו. מדינת ישראל מוציאה על חינוך יותר מהמוצע במדינות OECD, גם במונחים של הוצאה לחינוך ביחס לתקציב, גם במונחים של הוצאה לחינוך ביחס לתוצר וגם במונחים של הוצאה לכל ילד. צריך לבחון מחדש את הוצאת תקציב החינוך ולא להגדיל את התקציב עצמו. יש להותיר בידי הממשלה שיקול דעת רב יותר בקביעת התקציב.

חלק שלישי

**נאומי ראש הממשלה
ונגיד בנק ישראל**

י"ב בתמוז תשס"ז, 28 ביוני 2007

נאום ראש הממשלה, מר אהוד אולמרט

ההתכנסות הזאת של פורום קיסריה – כאן בחיפה, במפגן של הזדהות עם הצפון ותוך הצדעה לעמידה המרשימה והמרגשת של כל האזור הזה בימי מלחמת לבנון השנייה – היא ההוכחה הטובה ביותר לכך שהפורום הזה איננו מנותק מהמתרחש בארץ. גם כשהוא מסרטט את תמונת המקרו של כלכלת ישראל, הוא עושה זאת במבט חוקר וצלול, אך גם בלב קשוב ואכפת. אני מעריך זאת מאוד ומודה לכם על ההחלטה להתכנס בחיפה. אני מבקש לומר כמה מילים על עמידותה של החברה בישראל. הרי עמידות המשק איננה מטרה בפני עצמה, אלא מרכיב בבנייתו של חוסן לאומי, חוסן הבא להבטיח את הדבר החשוב באמת – עתידו של עם ישראל בארצו. לחוסן הלאומי יש כמה מרכיבים, ואחד החשובים שבהם הוא החוסן החברתי.

החברה הישראלית היא חברה הטרוגנית מאוד: יש בה ילידי הארץ ועולים חדשים, העולים עצמם הגיעו מ־100 ארצות וממאה תרבויות שונות, יש בה יהודים וערבים, בין הערבים יש נוצרים ויש מוסלמים, בין היהודים יש חרדים ויש חילונים, יש עניים ויש עשירים, תושבי מרכז הארץ ותושבי פריפריה. אין ספור קווי חלוקה חוצים את אוכלוסיית הארץ לציבורים ולמגזרים שמהווים ביחד את פסיפס החברה הישראלית. כל קווי החלוקה האלה מאיימים כביכול על לכידותה – על תחושת האחדות הבסיסית והשותפות הבסיסית.

אי אפשר לדבר על לכידות אמתית בין עשירים מופלגים לעניים מרודים. לכן כל כך מדאיג נושא העוני בחברה הישראלית, ויותר מכך – מדאיגים ממדי האי-שוויון. לפי מדד ג'יני, חוסר השוויון אצלנו הוא הגדול ביותר בכל העולם המערבי: 0.39 לעומת ממוצע של 0.31 בארצות המפותחות החברות בארגון OECD. לכן הממשלה הזאת הכריזה על מערכה לצמצום העוני ועל צעדים המיועדים לטפל טיפול שורש בכמה מחולליה הקשים ביותר של החברה הישראלית.

* הנאום מופיע באתר הממשלה:

www.pmo.gov.il/PMO/Communication/PMSpeaks/speechkesarya280607.htm
(האתר אווזר לאחרונה בינואר 2008).

המועצה הלאומית לכלכלה, בראשותו של פרופ' מנואל טרכטנברג, גיבשה כבר (ביחד עם משרד האוצר, בנק ישראל ומשרדי ממשלה שונים) אג'נדה חברתית כלכלית לשנים 2008-2010 שכותרתה 'צמצום העוני תוך עידוד הצמיחה'. התכנית כוללת לראשונה יעדים חברתיים-כלכליים, אשר יצטרפו ליעדים המקור-כלכליים הקיימים – יעד האינפלציה ויעד הגרעון.

היעד הראשון: צמצום **תחולת העוני** לרמה של 17.2% לעומת 20.2% – עד שנת 2010. מדובר בירידה שנתית ממוצעת של 1% בשיעור העוני בשנים 2008-2010. עמידה ביעד הזה תעלה מעל לקו העוני כ-60,000 משפחות, כ-242 אלף נפשות ומתוכן כ-115 אלף ילדים. עמידה ביעד הזה תחזיר את העוני לרמתו שלפני עשור.

היעד השני: הגדלת **שיעור התעסוקה** בגילים 25-64 לרמה של 71% עד לסוף שנת 2010, לעומת כ-68% כיום. כלומר, עלייה שנתית ממוצעת של 1% בשיעור התעסוקה בשנים 2008-2010. עמידה ביעד הזה תביא לכניסתם של למעלה מ-92 אלף עובדים חדשים בגילים 25-64 למעגל התעסוקה ותעלה את שיעור התעסוקה בישראל לרמתו הממוצעת במדינות המפותחות בעולם. השגת יעד התעסוקה צפויה להוסיף 1.3%-2% לתוצר המקומי הגולמי (שהם 8-12 מיליארד ש"ח), להביא לתוספת משמעותית בהכנסות המדינה ולחיסכון בתשלום הקצבאות.

לשם השגת היעדים יופעלו צעדים כלכליים וחברתיים מגוונים וביניהם:

- עידוד הפריון והחדשנות בתעשיות המסורתיות ובשירותים; טיפול במוקדי עוני בשני המגזרים מוכי העוני בחברה הישראלית – מגזר המיעוטים והמגזר החרדי. מגזרים אלה מהווים רבע מהאוכלוסייה ו-55% מכל עניי ישראל.
- הקניית כלים פרטניים להשתלבות בתעסוקה בשיטות ובדרכים יעילות יותר מבעבר: מס הכנסה שלילי; אכיפת חוקי עבודה (כמו שכר מינימום ושעות נוספות) כדי למנוע את המצב הקיים היום של עובדים הממשיכים לסבול מעוני למרות היותם אנשים עובדים; צמצום נוסף במספר העובדים הזרים; ייעול מערך הקצבאות.

תרומה ממשית להגברת תחושת הלכידות בין חלקיה השונים של החברה הישראלית נשיג על ידי קירובם של יישובי הפריפריה למרכז הארץ.

מה שקורה בארץ בשנים האחרונות בתחום התשתיות התחבורתיות זו מהפכה. זו תכנית הקורמת עור וגידים – בהשקעות ענק – ומחברת את יישובי הפריפריה בדרומה ובצפונה של הארץ אל אזור המרכז – אל הלב העסקי והכלכלי של המדינה. את המהפכה הזאת אנחנו משיגים באמצעות הרחבת רשת הכבישים, בניית מנחתים חדשים, ובעיקר באמצעות פיתוח מואץ – בקצב שלא היה כמותו – של רשת הרכבות הארצית. מסילות הברזל והכבישים החדשים מביאים אל יישובי הפריפריה לא רק נוסעים, אלא גם בשורה: חיבורן אל מרכזי תעסוקה ועסקים, חיבור שמשנה מן היסוד לא רק את הדימוי שלהן, אלא גם את המציאות הכלכלית והתעסוקתית שבתוכה הן פועלות. המרחקים הגאוגרפיים בארץ הם מרחקים מבוטלים. עיקר המרחקים הם מרחקים מנטליים, ורשת קווי הרכבת החדשים מבטלת את המרחקים המנטליים האלה. אלה מרחקי תדמית בין מי שהיו בעבר עיירות פיתוח רחוקות למרכזים הגדולים של הארץ – תל אביב וירושלים.

אנחנו אומרים: ילדינו הם עתידנו. איזה עתיד מובטח לילדים האלה ואיזה עתיד מובטח לנו כחברה אם לא נסייע להם להיחלץ ממצבי הסיכון שבהם נתונים 330,000 מהם? כדי להתמודד עם השאלות האלה החלטתי לטפל בצורה מערכתית, מסודרת, באוכלוסיית הילדים בסיכון ובאוכלוסיית הילדים בגיל הרך בארץ. אני מאמין שתוך שנתיים נגשים באופן מלא את הדוח של פרופ' הלל שמיד ושל הוועדה שבראשה הוא עמד, אשר בדקה את מצבם של הילדים ובני הנוער בסיכון. הוריתי למערכת המקצועית ליישם באופן מידי את המלצות הוועדה תוך הקצאת משאבים בהיקף של 400 מיליון ש"ח בשנים 2007 ו-2008. אני מתכוון לראות ביישום המסקנות האלה, תוך הרחבת מסגרת הטיפול בילדים מגיל לידה עד גיל 6, צעד ראשון בדרך לפתרון הבעיות החברתיות שלנו והתמודדות עם בעיית העוני בחברה הישראלית. לצד זה תפעל הממשלה לשדרוג החינוך במדינת ישראל, על כל רבדיו, כולל ביצוע רפורמה נרחבת בדרכי הכשרת המורים והחיאת החינוך המקצועי. הגענו כבר להסכם עם הסתדרות המורים לביצוע הרפורמה במערכת החינוך. ההסכם כולל שינוי ניכר בדפוסי הפעילות של המורים תוך ביצוע מהפך דרמטי ברמות השכר שלהם. מאמץ מיוחד יוקדש לקידום ההשכלה הגבוהה בארץ, על פי הרפורמה שמגובשת במסגרת ועדת שוחט. אנחנו חייבים להחזיר את העולם האקדמי הישראלי אל הצמרת העולמית. איננו יכולים להרשות לעצמנו פחות מזה.

גבירותיי ורבותי, חוסן חברתי איננו מושג מופשט. הוא דבר מוחשי מאוד, שנבחן כמובן בעתות משבר. בשנה האחרונה עומד למבחן קשה מבעבר חוסנם של יישובי עוטף עזה, בראש ובראשונה העיר שדרות. זהו המבחן הקשה של טרור, של ירי הקסאמים, המבקש להכניע את ישראל באמצעות פגיעה באזרחים חפים מפשע תוך ניצול רגישותה לחיי תושביה. רגישות זו מנוצלת גם באמצעות חטיפה של חיילינו, ניהול משא ומתן לגבי קבלת מידע על מצבם ושחרור קטעי קלטות מוכתבים מראש. העובדה שלשם שחרורו של גלעד שליט דורשים אנשי הטרור מאתנו לשחרר מאות ארכי-מרצחים אומרת הכול על ההבדל ביחס לחיי אדם. איננו מתביישים ברגישות הזאת. אנחנו גאים בה, אבל אין זה אומר שניכנע לכל סחטנות. רגישות לחיי אדם אין פירושה חולשה. נשקול את צעדינו בזהירות, תוך איזון בין הרצון להביא לשחרורם המהיר ככל האפשר של גלעד, אודי ואלדד ובין הצורך לשמור על האינטרסים האחרים של ישראל.

כך גם בעניין מיגון הבתים בעוטף עזה. להיענות לדרישה למגן את כל המבנים באזור עוטף עזה במיגון מקסימלי יהיה בעיניי צעד לא נכון, בדיוק כמו ההיענות לדרישה לפתור את בעיית הקסאמים בשדרות באמצעות מחיקת בית האנון ויישובים נוספים ברצועה מעל פני האדמה. אם נשקיע את כל משאבי הביטחון במיגון, הדבר יבוא בהכרח על חשבון צורכי ביטחון חיוניים אחרים. מדינה לא יכולה למגן עצמה לדעת, כי אין לדבר גבול. מיגון הבתים נועד להגביר את תחושת הביטחון בקרב תושבי האזור, ואכן הממשלה פועלת בעניין זה באופן מדוד באזורים מוכי רקטות. אבל תחושת הביטחון מורכבת מהרבה יותר מקירות בטון עבים. היא בנויה מעתיד בטוח, מצב כלכלי איתן, בריאות טובה, אופק מבטיח לילדים, סביבה חברתית איכותית בקהילה שאין בה אלימות. הצעדים שעשינו ואנחנו ממשיכים לעשות מיועדים להשיג את כל אלה ובכך להגביר את תחושת הביטחון של כל תושבי ישראל, כולל תושבי עוטף עזה. עלינו לומר ביושר לתושבי שדרות ואזור עוטף עזה: איננו יכולים בטווח הזמן הקצר לספק לכם את כל הביטחון האישי שהיינו רוצים לתת לכם. החיים במדינת ישראל כרוכים בסיכון ביטחוני מסוים, ומי שבחר לחיות במדינת היהודים מקבל על עצמו סיכון זה. עדיין הסיכון הזה נמוך לאין ערוך מכל הסיכונים והאיומים שמאיימים על הקיום היהודי בכל מקום אחר בעולם. אנחנו מצפים מתושבי ישראל לזכור זאת ולהפגין אותה יכולת עמידה בסיכונים ובסכנות שהעם בישראל הפגין בכל 60 שנות המדינה, ובתקופות קשות פי כמה וכמה. מותר לנו לצפות מראשי הציבור וגם מכלי

התקשורת ההמוניים לגלות את האחריות המתבקשת ולא לעודד – אפילו לא בשתיקה – תביעות ששום ממשלה נורמלית לא יכולה לקבל. גבירותיי ורבותיי, על פי כמעט כל התחזיות, 2007 תהיה השנה הרביעית ברציפות שבה ירשום המשק הישראלי שיעור צמיחה של למעלה מ-4.5%. תחזית בנק ישראל היא של 5.1% צמיחה!

ואמנם הצמיחה ברבע הראשון של 2007 הייתה 6.3% בשיעור שנתי. נמשכת הירידה באבטלה. שיעור האבטלה באפריל 2007 היה של 7.9% – הרמה הנמוכה ביותר מזה 10 שנים, מאז 1997. נשמר העודף המרשים בחשבון השוטף של מאזן התשלומים. בשנה שעברה נרשם עודף שיא של 6.8 מיליארד דולר, וברבע הראשון של 2007 העודף הוא של 1.7 מיליארד, כלומר אותו שיעור שנתי. האינפלציה נשארת נמוכה ביותר, בעוד שנרשם גידול ניכר בהשקעות הזרות בישראל – הן השקעות פיננסיות הן השקעות ישירות. נמשכת הגאות בבורסה הישראלית, ועובדה זו, ביחד עם המשך ההשקעות הזרות, מעידה על כך שהמשקיעים חוזים שהצמיחה הקיימת תימשך. ביצועיה של הכלכלה הישראלית בשעות משבר מעידים על עמידות מרשימה בזעזועים בהשוואה למדינות אחרות. אנחנו נמשיך בניהול מדיניות פיסקלית אחראית, בין היתר כדי להביא באופן מדורג להקטנת היחס חוב-תוצר עד לרמה של כ-60% מהתוצר בטווח הארוך. ב-2006 הגענו לשיעור חוב לאומי של 86.7% מהתוצר לעומת 102% ב-2003, והאומדן הוא שב-2007 תהיה ירידה נוספת. צמצום החוב יפנה מקורות כספיים למגזר הפרטי בשוק האשראי, ובטווח הארוך יותר יקטין את הריבית במשק, מה שיביא להקלה משמעותית על נטל המימון של משקי הבית, בעיקר בנושא המשכנתאות.

אבקש לסיים בנימה אישית. יום כמעט חיינו מיטלטלים בתוך סערות רגשיות, איומים משמעותיים מבחוץ וויכוחים ונרגנות מבית – לעתים עד כדי איבוד קני המידה הנכונים וגלישה להתלהמות חסרת כל הצדקה, הן ביחסים שבין אדם לחברו הן באווירה הציבורית הכוללת. נכון, לא תמיד קל, ולעתים הגודש מאיים לשבש את מאזן החיים הרצוי. אך נדמה לי שהגענו כבר לבשלות המאפשרת לנו להפסיק להתלונן בלי סוף ולהלקות את עצמנו ואת זולתנו בתאוה שאינה יודעת שבעה. מותר לנו להסתכל קדימה, מבעד לחשרת העבים שמאיימת עלינו, ולראות את האור והתקווה, הסיכוי וההזדמנות, ולדעת שזה נתון בידינו, ובידינו בלבד.

תודה רבה.

י"ב בתמוז תשס"ז, 28 ביוני 2007

נאום נגיד בנק ישראל, פרופ' סטנלי פישר

בשנים האחרונות המסגרת של הדיונים בפורום קיסריה התגבשה סביב כללי המשחק שמוכתבים על ידי הגלובליזציה. ובשנה שבה מדינת ישראל התקבלה כמועמדת לחברות בארגון OECD – הארגון המאגד את המדינות המפותחות והדמוקרטיות ובהן משקים חופשיים וכלכלות שוק – הצורך לשמור על כללי הגלובליזציה חשוב עוד יותר.

המשק הישראלי כבר תפס מקום בכלכלה הגלובלית. ואיך אנחנו יודעים זאת? די שנביט על כמה נתונים שמציגים את הפתיחות של הכלכלה הישראלית לעולם: היצוא הישראלי (ללא יהלומים), למשל, היה ב-2006 38.3% מהתמ"ג והיבוא לישראל 37.3% מהתמ"ג. בצד הפיננסי, בחשבון ההון של מאזן התשלומים, הגיעו ב-2006 ההשקעות של תושבי חוץ במשק הישראלי ל-16.1% מהתמ"ג – שיעור דומה להשקעותיהם של תושבי ישראל בחו"ל, שהגיעו ל-15.9% מהתמ"ג. וכל יום מביא חדשות נוספות לגבי השקעות של חברות ויחידים ישראלים בחו"ל ושל השקעות מחו"ל בישראל. המציאות הזו – של השתלבות מוצלחת בכלכלה העולמית – מציבה לפנינו אתגרים והזדמנויות.

כללי הגלובליזציה גמישים מספיק עבור מדינות שונות בתחומי המדיניות הכלכלית. כך, מדינות כמו שוודיה, עם ממשלה גדולה, וגם ארצות הברית או אוסטרליה, עם ממשלות קטנות יותר, מצליחות בכלכלה העולמית. עם זאת כללי הגלובליזציה מגבילים, במובן הטוב של המילה, את החופש של המדינות שבהן תנועות הון חופשיות השונות ביחס למדיניות המקרו-כלכלית. וכידוע, בישראל יש חופש בתנועות ההון. בשנים האחרונות גיבשנו בישראל מסגרת מקרו-כלכלית שמסוגלת לנצל את ההזדמנויות שהמשק העולמי מציב לפנינו ולהתמודד עם האתגרים שהמשק העולמי לפעמים שם לפנינו. במרכזה ניצבות המשמעת התקציבית, המדיניות המונוטריטית הפועלת לשמירה על יציבות המחירים ולתמיכה ביציבות

* הנאום מופיע באתר בנק ישראל:

www.bankisrael.gov.il/press/heb/070628/070628n.htm (האתר אווזר לאחרונה

בינואר 2008).

הפינינסית, והרפורמות הכלכליות. המסגרת הזו תרמה רבות להתבססותה של הצמיחה הכלכלית שממנה נהנה המשק, והיא מסוגלת לסייע לנו להפוך אותה לצמיחה מתמשכת.

כיועץ הכלכלי של הממשלה כמעט לא הרגשתי צורך בשנתיים האחרונות לדבר על המדיניות התקציבית של הממשלה. זאת משם שהייתי בטוח בכך שהמסלול שהיינו בו עד עכשיו הוא המסלול הנכון – מסלול של משמעת תקציבית, אשר היה לו, ללא ספק, חלק חיוני בהצלחתו של המשק.

אבל היום בחרתי לדבר על המדיניות התקציבית, משום שאני מזהה תופעות שמציבות סימני שאלה לגבי היכולת של הממשלה להמשיך במסלול הזה, וזה דבר מאוד לא רצוי. הסיפור שאני רוצה לתאר לפניכם פשוט יחסית: אם המשק הישראלי רוצה להמשיך ולהצליח, עליו להמשיך ולקיים משמעת תקציבית. מטרותיה העיקריות של המשמעת התקציבית הן: (1) הקטין את גודלה של הממשלה עד שנגיע לגודל הרצוי; (2) ולהגביל את שיעור הגירעון ועל ידי כך להקטין את היחס חוב-תמ"ג, דבר שיאפשר לממשלה לחזור בהדרגה למצב שבו תוכל לנהל מדיניות תקציבית אנטי-מחזורית לפי הצורך.

אני רוצה כעת להתמקד באסטרטגיה התקציבית הנדרשת, ובאופן יותר ספציפי – בתקציב לשנת 2008 ולשנים הבאות.

האסטרטגיה התקציבית

כאן ארצה להתייחס לשני נושאים: הראשון, גודל הממשלה בתמ"ג; השני, הגירעון בתקציב ונטל החוב בתמ"ג.

א. גודל הממשלה בתמ"ג

בעיקרון, הגודל האופטימלי של הממשלה נקבע בנקודה שבה התועלת החברתית מהוצאה ממשלתית של שקל נוסף שווה לעלות החברתית הנובעת מכך, בעיקר העלות במונחים של מסים שיש לגבות מהציבור כדי לממן את ההוצאה הנוספת הזו. זה דבר שקל לתאר אבל קשר ליישם.

אגב, אמירה זו מתבססת על ההנחה שהרכב הוצאות הממשלה – על ביטחון, חינוך, חברה, תשתיות ועוד – אופטימלי, לאחר שהממשלה קבעה את סדר העדיפויות שלה. גם זה דבר שקשה ליישם, במיוחד במשטר קואליציוני. אבל זה דבר מאוד חשוב.

למרות הקושי לקבוע את הגודל האופטימלי של הממשלה – אשר בכל מקרה משתנה לפי הצרכים – ברור לכולם כי הממשלה בישראל

עדיין גדולה מדי. עם זאת בשנים האחרונות הלכה הממשלה דרך ארוכה בצמצום הגודל שלה. כך, ההיקף של הוצאות הממשלה הרחבה (כלומר הממשלה, הרשויות המקומיות וגופים אחרים) בתמ"ג ירד משיעור של כ-52% ב-2002 לשיעור של כ-47% ב-2006. זו ירידה גדולה, והיא אחד הגורמים החשובים להצלחתו של המשק הישראלי בשנים האחרונות. אבל עוד לא הגענו לסוף הדרך וכדאי להמשיך בכיוון הזה.

כחלק מהמדיניות הזו קבעה הממשלה, במסגרת היעדים התקציביים שלה, תקרה להוצאות שלה. הממשלה התחייבה שב-2008 תישאר התקרה של העלייה בהוצאות בשיעור של 1.7% (במונחים ריאליים). חשוב מאוד, אם כן, שהיעד הזה יישאר בתוקף, וזאת מסיבות פשוטות: (א) הוצאות הממשלה עדיין גדולות מדי; (ב) על הממשלה לעמוד בהבטחות שלה. כאמור, אמינות הממשלה היא כלי יקר מדי בכדי לוותר עליו.

בעתיד ניתן יהיה לבחון שוב את השאלה של היקף הוצאות הממשלתיות הרצוי.

ב. הגירעון ונטל החוב בתמ"ג

אחד האתגרים שעלינו להתמודד אתו הוא המשך ההפחתה בנטל החוב של הממשלה הרחבה בתמ"ג. ב-3 השנים האחרונות הצלחנו לרדת משיעור של כ-102% מהתמ"ג ב-2003 לשיעור של כ-88% ב-2006; וזהו הישג חשוב ומרכיב חשוב להצלחתה של הכלכלה הישראלית. עם זאת עדיין מדובר ביחס גבוה מאוד. ברוב מדינות OECD נע היחס הזה בין 30% ל-70%.

מדוע זה כל כך חשוב? נטל חוב גבוה בתמ"ג לא מאפשר לממשלה לנהל מדיניות תקציבית אנטי-מחזורית. כך, בתקופות של מיתון, קשה מאוד לממשלה להגדיל את הגירעון התקציבי כדי לעודד את הפעילות הכלכלית, משום שהגדלת הגירעון תגדיל עוד יותר את החוב, וזה עלול להוביל למשבר פיננסי, ועוד באמצע המיתון. במצב כזה היינו, לצערי, ב-2003. קודם כול, נטל החוב הגבוה בתמ"ג חושף את המשק להשפעות של זעזועים חיצוניים אפשריים ומחייב את הממשלה, את המגזר העסקי ואת המגזר הציבורי לשלם ריביות גבוהות יחסית בשוקי ההון. שנית, נטל חוב גבוה בתמ"ג מחייב את הממשלה להוציא חלק ניכר מהוצאותיה עבור תשלומי הריבית על החוב, במקום עבור צרכים אחרים של המשק (חברתיים, ביטחוניים ואחרים). ב-2006 הגיעו תשלומי הריבית לכ-30 מיליארד ש"ח, שהם 13% מתקציב הממשלה. זה הסעיף הכבד ביותר בתקציב אחרי תקציב הביטחון.

אם כן, איך ממשיכים להוריד את נטל החוב בתמ"ג? יש שלוש דרכים: דרך הצמיחה, דרך גירעונות קטנים ודרך מכירת נכסים של הממשלה. ככל שנצליח במאמץ זה, נוכל – במקרה שנמצא את עצמנו בעתיד במיתון – לאפשר לגירעון לגדול, וכך לסייע למשק להתאושש. זה מה שנקרא לנהל מדיניות אנטי-מחזורית. ודרך אגב, מדיניות תקציבית אנטי מחזורית היא גם להקטין את הגירעון בתקציב – ואפילו ליצור עודף בתקציב – בשנים של צמיחה מהירה.

תקציב 2008

לקראת הכנת תקציב 2008 הצטברו החלטות חדשות – רובן של הממשלה ולא תוצאה של חקיקה פרטית – שיש להן השלכות משמעותיות על התקציב. רק לגבי 2008 מדובר בגידול בהוצאות ביותר מפי שלושה ממה שמאפשרת מגבלת תקרת ההוצאה. וכל זה עוד לפני שמביאים בחשבון את התוספות שיידרשו, כמובן, מגידול בהוצאה הנדרשת בגלל גידול האוכלוסייה, מהסכמי שכר במגזר הציבורי, מתשלומי הפנסייה השוטפים ועוד. יתר על כן, יש בצנרת מספר החלטות על הגדלת קצבאות לניצולי שואה, קצבאות זקנה, מיגון יישובים בדרום, פיצול כיתות ועוד, שגם להן השלכות על הוצאות הממשלה. חשוב להבהיר שאלה החלטות שאינן מביאות להוצאות חד-פעמיות וייחודיות ל-2008. הן מהוות למעשה את כל התוספות לתקציב המותרות על פי תקרת ההוצאות הקיימת.

איך מתמודדים עם המשמעויות התקציביות של החלטות אלה כאשר כל כך חשוב להישאר במסגרת של משמעת תקציבית, כפי שהיא נדרשת לאורך זמן? כדי להתמודד עם המצב הזה תידרש החלטה, מוקדמת ככל האפשר, לגבי קיצוץ בהוצאות הממשלה כבר בשנה הנוכחית. אחרת המסגרת של תקרת ההוצאות והמדיניות להפחתת נטל החוב בתמ"ג יתרוקנו מתוכן, ואמינותה של המדיניות התקציבית עלולה להיפגע באופן משמעותי.

אמנם דיברתי על שנת 2008, אבל אסור לשכוח את השנים שלאחר מכן. חשוב להחזיר את המערכת התקציבית למסלול של משמעת גם בשנים הבאות. חשוב שנעשה זאת בצורה משכנעת ואמינה. המשק הישראלי, ובמיוחד מקבלי החלטות, נמצאים בצומת חשוב, וכדאי שנדע לפנות לכיוון הנכון. בחירה לא נכונה – לכיוון של הגדלת הוצאות בצורה שתפגע במשמעת התקציבית – עלולה לפגוע בתנופת הצמיחה של המשק. לעומת זאת בחירה לכיוון של התמדה במסגרת תקציבית אחראית עשויה לתרום

להמשך התנופה שבה אנו נמצאים וליצור את התנאים ההכרחיים לצמיחה מתמשכת. בלי צמיחה מתמשכת אנו עלולים להישאר בלי די מקורות כדי לקדם את המשק ולטפל בבעיות – בתחומי הביטחון, החינוך והחברה – של מדינת ישראל בעתיד.

תודה רבה.

המשתתפים בפורום קיסריה ה־15, מושב הקיץ

רסאן אבו נסאר, מנכ"ל גרנד פורום, סוכנות ביטוח
ד"ר שירלי אברהמי, מנהלת מרכז המחקר והמידע, כנסת ישראל
פרופ' דוד אוחנה, היסטוריון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
ח"כ אהוד אולמרט, ראש הממשלה
ד"ר אלי אופר, המדען הראשי, משרד התעשייה המסחר והתעסוקה
ח"כ חיים אורון, יו"ר ועדת האתיקה וחבר בוועדת הכספים של הכנסת
עו"ד גיל אורן, יגאל ארנון ושות', משרד עורכי דין
אפי אושעיה, מנכ"ל חברת פוליס, יעוץ ותקשורת פוליטית ועסקית בע"מ
לאה אחדות, עמיתה בכירה בתכנית לכלכלה ולחברה, מכון ון ליר בירושלים; מרצה
במחלקה לכלכלה, המרכז האקדמי רופין
סמדר אלחנני, היועצת הכלכלית לוועדת הכספים של הכנסת
אלי אללוף, מנכ"ל קרן סאקט"א-רש"י
ח"כ זאב אלקין, חבר בוועדת הכספים של הכנסת
יוסי אקרמן, נשיא אלביט מערכות בע"מ
פרופ' צבי אקשטיין, המשנה לנגיד בנק ישראל
ירום אריאב, מנכ"ל משרד האוצר
פרופ' אשר אריאן, עמית בכיר, המכון הישראלי לדמוקרטיה; בית הספר למדעי המדינה,
אוניברסיטת חיפה
ויקטור בהר, המחלקה הכלכלית, בנק הפועלים
נתנאל בוכניק, עוזר מחקר, המכון הישראלי לדמוקרטיה
פרופ' רפי ביאר, מנהל המרכז הרפואי רמב"ם
עו"ד תמר בן-דוד, GKH – גרוס, קלינהנדלר, חודק, ברקמן ושות', משרד עורכי דין
ח"כ פרופ' אלוף (מילי) יצחק בן ישראל, חבר בוועדת חוץ וביטחון ויו"ר ועדת המשנה
לבדיקת מוכנות העורף של הכנסת
תא"ל (מילי) ד"ר שמואל בן-צבי, סמנכ"ל כלכלה, תכנון ומערכות מידע, טבע תעשיות
פרמצבטיות בע"מ
ד"ר גיל בפמן, כלכלן ראשי, בנק לאומי
זאב ברגמן, איש עסקים, לשעבר מנכ"ל Comverse
בהירה ברדוגו, בעלת משרד תקשורת פלוס, לובי פוליטי וייעוץ אסטרטגי
דוד ברודט, המנהל האקדמי של פורום קיסריה
ח"כ פרופ' אבישי ברוורמן, חבר בוועדת הכספים של הכנסת
דוד ברוך, מנכ"ל בנק ירושלים בע"מ
תא"ל (מילי) שלמה ברום, עמית בכיר, המכון למחקרי ביטחון לאומי
רועי ברונר, עוזר מחקר, המכון הישראלי לדמוקרטיה
עודד ברוק, מנהל האגף לקשרים בינלאומיים, משרד האוצר
שרגא ברוש, יו"ר לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים; נשיא התאחדות התעשיינים
בישראל
פרופ' אמיר ברנע, המרכז הבינתחומי הרצליה
פרופ' דפנה ברק-אוז, מרצה בפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל אביב
עו"ד איל גבאי, מנהל רשות החברות הממשלתיות
ד"ר מוטי גולני, החוג ללימודי ארץ ישראל, אוניברסיטת חיפה

ציפי גלים, לשעבר ראש אגף כלכלה והכנסות המדינה, משרד האוצר
 תאייל (מילי) עיבל גלעדי, מנכ"ל The Portland Trust
 שרון גמבשו, סגן הממונה על התקציבים, משרד האוצר
 יוסי גנון, המחלקה הכלכלית, בנק לאומי
 שמואל גנץ, מנכ"ל עיריית חיפה
 פרופ' ראובן גרונאו, המחלקה לכלכלה, האוניברסיטה העברית בירושלים
 פרופ' יוסי גרוס, יו"ר GKH – גרוס, קלינהנדר, חודק, ברקמן ושות', משרד עורכי דין
 אלוף יצחק (גירי) גרשון, אלוף פיקוד העורף
 ד"ר מומי דהן, ראש פרויקט וחוקר בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה; בית הספר
 למדיניות ציבורית, האוניברסיטה העברית בירושלים
 אורי דורי, מנכ"ל ויו"ר א. דורי, חברה לעבודות הנדסיות בע"מ
 השופטת דליה דורנר, שופטת (בדימוס) בבית המשפט העליון ונשיאת מועצת העיתונות
 אלוף (מילי) עוזי דיין, יו"ר תנועת תפנית
 רענן דינור, מנכ"ל משרד ראש הממשלה
 יעקב דנון, מנכ"ל בנק ישראל
 ורד דר, כלכלנית ואסטרטגית ראשית, פסגות אופק, בית השקעות
 קובי הבר, ראש אגף התקציבים, משרד האוצר
 אלי הורביץ, יו"ר הוועד המנהל של המכון הישראלי לדמוקרטיה; יו"ר דירקטוריון טבע
 תעשיות פרמצבטיות בע"מ
 פרופ' תמר הרמן, עמיתה בכירה, המכון הישראלי לדמוקרטיה; דיקן הלימודים האקדמיים,
 האוניברסיטה הפתוחה
 ח"כ אבשלום וילן, חבר בוועדה לענייני ביקורת המדינה של הכנסת
 לאה ורון, מנהלת ועדת הכלכלה של הכנסת
 פרופ' נתן זוסמן, המחלקה לכלכלה, האוניברסיטה העברית בירושלים
 רוייח שחר זיו, BDO זיו האפט, רואי חשבון
 רוייח שלמה זיו, יו"ר BDO זיו האפט, רואי חשבון
 פרופ' בניציון זילברפרב, המחלקה לכלכלה, אוניברסיטת בר־אילן
 דודי זילברשלג, יו"ר ארגון מאיר פנים – כח לתת
 עו"ד דוד חודק, ראש GKH – גרוס, קלינהנדר, חודק, ברקמן ושות', משרד עורכי דין
 רון חולדאי, ראש עיריית תל אביב
 רוני חזקיהו, המפקח על הבנקים, בנק ישראל
 ד"ר רמזי חלבי, בעלים ומנהל של חברת אמיר־פאן, חברה לפיתוח כלכלי וניהולי; מרצה
 באוניברסיטת תל אביב
 ארנון טיברג, לשעבר מנכ"ל דלתא גליל תעשיות בע"מ
 עודד טירה, נשיא חברת פניציה אמריקה ישראל
 פרופ' מנואל טרכטנברג, ראש המועצה הלאומית לכלכלה, משרד ראש הממשלה
 יונה יהב, ראש עיריית חיפה
 אי"ב יהושע, סופר
 שאול יהלום, לשעבר שר התחבורה וסגן שר החינוך
 אורי יוגב, יו"ר א' יוגב יועצים בע"מ
 אלי יונס, מנכ"ל בנק מזרחי טפחות
 אלוף (מילי) שלמה ינאי, נשיא ומנכ"ל טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ
 השר אלי ישי, סגן ראש הממשלה ושר התעשייה, המסחר והתעסוקה
 טמיר כהן, מנהל ועדת הכספים של הכנסת
 אילן כהן, יו"ר אילן כהן השקעות ויזמות

ח"כ משה כחלון, חבר ועדת הכלכלה של הכנסת
וגייה כיוף, מנכ"ל אלשורה בע"מ
סוהיל כראם, מנכ"ל רדיו אל-שמס
ד"ר אריק כרמון, נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה
דב לאוטמן, יו"ר דירקטוריון דלתא גליל תעשיות בע"מ
ח"כ יצחק לוי, חבר בוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת
ד"ר אתי לוצאטו, לוצאטו את לוצאטו, עורכי פטנטים
עו"ד אמנון לורד, יגאל ארנון ושות', משרד עורכי דין
פרופ' ליאו ליידרמן, בית הספר לכלכלה ע"ש איתן ברגלס, אוניברסיטת תל אביב; היועץ
הכלכלי הראשי של בנק הפועלים
עו"ד אוריאל לין, נשיא איגוד לשכות המסחר בישראל
תא"ל משה ליפל, היועץ הכספי לרמטכ"ל וראש אגף תקציבים במשרד הביטחון
עו"ד נחום לנגוטל, מנכ"ל יומנטרה השקעות בע"מ
בני לנדא, מייסד חברת אינדיגו; יו"ר קרן לנדא ונצירס
רון מוסקוביץ, ראש המועצה המקומית כפר ורדים
עירית מוצרפי, המחלקה הכלכלית, בנק הפועלים
ח"כ סטס מיסז'ניקוב, יו"ר ועדת הכספים של הכנסת
פרופ' רפי מלניק, דיקן בית הספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, המרכז
הבינתחומי הרצליה
ישראלה מני, סמנכ"לית אגף כלכלה ומיסים, איגוד לשכות המסחר
עו"ד דן מרידור, חיים צדוק ושות', עורכי דין
ד"ר ליאורה מרידור, יועצת כלכלית ופיננסית
פרופ' ברוך נבו, ראש פרויקט צבא-חברה, המכון הישראלי לדמוקרטיה; החוג לפסיכולוגיה,
אוניברסיטת חיפה
ח"כ אורית נוקד, חברה בוועדת הכספים של הכנסת
חוסין סולימאן, מנכ"ל רדיו גליל תחתון
ד"ר מישל סטרבצ'ינסקי, משנה למנהלת מחלקת המחקר, בנק ישראל
ח"כ ניסן סלומינסקי, חבר בוועדת הכספים של הכנסת
פרופ' אביה ספיבק, המחלקה לכלכלה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; עמית בכיר במכון
ון ליר בירושלים
ידין ענתבי, הממונה על שוק ההון, ביטוח וחיסכון, משרד האוצר
אחמד עפיפי, מנהל נזרין טורס בע"מ
אהרון פוגל, יו"ר דירקטוריון מגדל חברה לביטוח בע"מ
ח"כ אופיר פינס-פז, יו"ר ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת
פרופ' סטנלי פישר, נגיד בנק ישראל
רב ניצב (גימי) רפי פלד, לשעבר מפכ"ל משטרת ישראל
ד"ר קרנית פלוג, מנהלת מחלקת המחקר, בנק ישראל
עודד פלר, נשיא לשכת המסחר והתעשייה, חיפה והצפון
בני פפרמן, מנהל מיהל מחקר וכלכלה, משרד התעשייה המסחר והתעסוקה
אהוד פראוור, ראש אגף תכנון מדיניות, משרד ראש ממשלה
פרופ' יעקב פרנקל, סגן יו"ר התאגיד העולמי של AIG; יו"ר קבוצת השלושים (G-30);
לשעבר נגיד בנק ישראל
אתי פרץ, יועצת למדיניות כלכלית חברתית וזכויות חברתיות
פרופ' אפרים צדקה, בית הספר לכלכלה ע"ש איתן ברגלס, אוניברסיטת תל אביב
פרופ' זאב צחור, נשיא המכללה האקדמית ספיר

פרופ' צבי ציגלר, המחלקה למתמטיקה, הטכניון
 ד"ר דניאל קאופמן, מנהל בכיר; חוקר ויועץ למניעת שחיתות, למשילות ולרפורמה
 המוסדית, הבנק העולמי
 נגה קינן, יו"ר פורום CFO
 עו"ד הרי קירש, יגאל ארנון ושות', משרד עורכי דין
 רונית קן, הממונה על ההגבלים העסקיים, משרד התעשייה המסחר והתעסוקה
 תומר קריאף, מחלקת המחקר, בנק ישראל
 פרופ' מרדכי קרמניצר, עמית בכיר, המכון הישראלי לדמוקרטיה; הפקולטה למשפטים,
 האוניברסיטה העברית בירושלים
 יוסי רוזן, יו"ר דירקטוריון בית זיקוק הנפט בע"מ
 אהרון רוטשטיין, מנהל בית הספר התיכון שער הנגב
 פרופ' אסף רוין, בית הספר לכלכלה ע"ש איתן ברגלס, אוניברסיטת תל אביב
 רוני רימון, יועץ אסטרטגי
 רמי שביט, מנכ"ל המשביר החדש לצרכן
 יהודה שגב, מנכ"ל התאחדות התעשיינים בישראל
 דניאל שופי, יועץ כלכלי, המועצה לביטחון לאומי
 אברהם (בייגה) שוחט, לשעבר שר האוצר
 פרופ' ידידיה צ' שטרן, עמית בכיר, המכון הישראלי לדמוקרטיה; הפקולטה למשפטים,
 אוניברסיטת בר-אילן
 נחמיה שטרסלר, עורך בכיר לכלכלה וחברה, עיתון 'הארץ'
 פרופ' יוסי שיין, ראש בית הספר לממשל ולמדיניות, אוניברסיטת תל אביב; נשיא המכללה
 האקדמית גליל מערבי
 ד"ר יעקב שיינין, מנכ"ל מודלים כלכליים בע"מ
 חייכ סילבן שלום, לשעבר סגן ראש הממשלה, שר החוץ ושר האוצר
 נירה שמיר, ראש אגף כלכלה, התאחדות התעשיינים
 גד שפר, יו"ר איגוד המשתמשים בהובלה ימית
 אמנון שרייבר, עוזר מחקר, המכון הישראלי לדמוקרטיה
 ניסים שרם, יו"ר דירקטוריון אתו"ס, החברה לאמנות תרבות וספורט חיפה בע"מ
 ד"ר בעז תדמור, מנהל בית החולים בילינסון
 עו"ד דורון תמיר, יגאל ארנון ושות', משרד עורכי דין

פרסומי המכון הישראלי לדמוקרטיה בנושא כלכלה

א-סימטרייה: משק קטן – כלכלה גלובלית, מחקר מדיניות 63, הכנס הכלכלי ה-13: יולי 2005, אלי הורביץ (ראש הצוות) דוד ברודט (מנהל הכנס והעורך), 2006.

א-שוויון בישראל: חצי הכוס הריקה וחצי הכוס המלאה, מחקר מדיניות 28, הכנס הכלכלי התשיעי: יוני 2001, דן מרידור (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2002.

איום ביטחוני ומשבר כלכלי: השפעת הטרור על הכלכלה הישראלית, מחקר מדיניות 33, הכנס הכלכלי העשירי: יולי 2002, דן מרידור (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2002.

אמינות ושקיפות במשק, מחקר מדיניות 45, הכנס הכלכלי ה-11: יולי 2003, צבי אקשטיין (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2003.

אסטרטגיה לצמיחה כלכלית בישראל, מחקר מדיניות 27, הכנס הכלכלי התשיעי: יוני 2001, יוסף זעירא (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2002.

אתגרי המשק הישראלי בתחילת שנות האלפיים, הכנס הכלכלי השמיני: יוני 2000, בן-ציון זילברפרב (עורך), 2000.

בנק ישראל: סמכות ואחריות, מחקר מדיניות 8, דוד נחמיאס, גד ברזילי, 1998.

בעלות צולבת: שליטה ותחרות בשוק התקשורת הישראלית, ירון אזרחי, זוהר גושן, שמואל לשם, 2003.

הגלובליזציה: כלכלת ישראל בצל תהליכים בכלכלה העולמית, מחקר מדיניות 36, הכנס הכלכלי העשירי: יולי 2002, אסף רזין (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2002.

הון אנושי, תשתית פיסית וצמיחה כלכלית, הכנס הכלכלי השביעי: יולי 1999, אבי בן בסט (עורך), 1999.

היבטי חוק ואתיקה בהשתלבות ישראל בכלכלה הגלובלית ובמדינות OECD, פורום קיסריה ה־15, מושב הקיץ: יוני 2007, דוד חודק (ראש הצוות), דוד ברודט (המנהל האקדמי של הפורום), 2008.

המדיניות המקרו־כלכלית לייצוב המשק ולצמיחה, מחקר מדיניות 43, הכנס הכלכלי ה־11: יולי 2003, אבי בן בסט (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2003.

המדיניות המקרו־כלכלית לשנים 2001-2002, מחקר מדיניות 30, הכנס הכלכלי התשיעי: יוני 2001, צבי אקשטיין (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2002.

המדיניות המקרו־כלכלית לשנים 2002-2003, מחקר מדיניות 34, הכנס הכלכלי העשירי: יולי 2002, מומי דהן (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2002.

המדיניות המקרו־כלכלית: הקטנת האבטלה וצמצום הפערים בדרך לצמיחה כלכלית, מחקר מדיניות 52, הכנס הכלכלי ה־12: יולי 2004, יוסף זעירא (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2004.

המדיניות הציבורית בישראל, דוד נחמיאס, גילה מנחם (עורכים), 1999. **המדיניות לחידוש הצמיחה**, הכנס הכלכלי השישי: יוני 1998, אבי בן בסט (עורך), 1999.

המונופוליסט כקרבן: על זכויות חוקתיות בדיני ההגבלים העסקיים, מחקר מדיניות 47, עדי אייל, בהנחיית ידידיה צ' שטרן ודוד נחמיאס, 2004.

העורף כחזית: היבטים כלכליים לנוכח השינוי באופי העימותים, פורום קיסריה ה־15, מושב הקיץ: יוני 2007, דן מרידור (ראש הצוות), דוד ברודט (המנהל האקדמי של הפורום), 2008.

הפיקוח על שוק ההון, אבי בן בסט (עורך), 2007.

הצעה לארגון מחדש של החינוך הציבורי בישראל על בסיס ביזור ואיזור, מחקר מדיניות 44, הכנס הכלכלי ה-11: יולי 2003, ויקטור לביא ורונית תירוש (ראשי הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2003.

הרפורמה במערכת הבריאות: עבר ועתיד, מחקר מדיניות 29, הכנס הכלכלי התשיעי: יוני 2001, עופר גור (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2002.

השסע החברתי-כלכלי בישראל, מחקר מדיניות 21, איריס גירבי, גל לוי, בהנחיית רות גביוון, 2000.

חופש העיסוק, מחקר מדיניות 11, מרדכי קרמניצר, עמרי בן-שחר, שחר גולדמן, 1998.

חוק ההסדרים: בין כלכלה לפוליטיקה, מחקר מדיניות 17, דוד נחמיאס, ערן קליין, 1999.

יחסי עבודה בעידן של תמורות, מחקר מדיניות 54, הכנס הכלכלי ה-12: יולי 2004, גיא מונדלק (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2004.

כלכלה ופוליטיקה בתקציב המדינה, דוד דרי, עמנואל שרון, 1994 (בשיתוף עם הוצאת הקיבוץ המאוחד).

לקראת צמיחה מאוזנת: העצמת התעשיות הפשוטות וענפי השירותים, פורום קיסריה ה-14: יוני 2006, אלי הורביץ (ראש הצוות), דוד ברודט (המנהל האקדמי של הפורום), 2007.

מאזן הכוחות בתהליך התקצוב, אבי בן בסט, מומי דהן, 2006.

מדוע יש יותר עניים בישראל?! פורום קיסריה ה-14: יוני 2006, מומי דהן (ראש הצוות), דוד ברודט (המנהל האקדמי של הפורום), 2007.

מדיניות הפנסיה, מחקר מדיניות 35, הכנס הכלכלי העשירי: יולי 2002, צבי אקשטיין (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2002.

מחיר ההינתקות: השלכות כלכליות, מחקר מדיניות 64, הכנס הכלכלי ה-13: יולי 2005, דניאל צידון (ראש הצוות), דוד ברודט (מנהל הכנס והעורך), 2006.

מערכת ההשכלה הגבוהה לעשור הקרוב, מחקר מדיניות 46, הכנס הכלכלי ה-11: יולי 2003, דוד ברודט (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2003.

מרווחה לעבודה: המדיניות הכלכלית להמשך הצמיחה וההבראה המשקית, מחקר מדיניות 62, הכנס הכלכלי ה-13: יולי 2005, רפי מלניק (ראש הצוות), דוד ברודט (מנהל הכנס והעורך), 2006.

עקרונות לניהול ולתקצוב על פי תפוקות במגזר הציבורי, מחקר מדיניות 2, דוד נחמיאס, אלונה נורי, 1997.

צה"ל וכלכלת ישראל, פרויקט צבא-חברה, ברוך נבו, יעל שור-שמואלי, 2004 (קיים גם באנגלית).

קו הזינוק: ניתוח מקרו-כלכלי במבט של קדנצייה ממשלתית מלאה, פורום קיסריה ה-14: יוני 2006, רפי מלניק (ראש הצוות), דוד ברודט (המנהל האקדמי של הפורום), 2007.

רפורמה בתקציב הביטחון, פורום קיסריה ה-15, מושב החורף: פברואר 2007, אילן בירן (ראש הצוות), דוד ברודט (המנהל האקדמי של הפורום), 2007.

שינויים במבנה השווקים והמתווכים הפיננסיים ובמערכת הפיקוח, מחקר מדיניות 53, הכנס הכלכלי ה-12: יולי 2004, דוד ברודט (ראש הצוות), ראובן גרונאו (מנהל הכנס והעורך), 2004.

תמונת המקרו של כלכלת ישראל ועמידות המשק בפני זעזועים, פורום קיסריה ה-15, מושב הקיץ: יוני 2007, ליאו ליידרמן (ראש הצוות), דוד ברודט (המנהל האקדמי של הפורום), 2008.